

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η Ελληνική πολιτιστική/πολιτισμική κληρονομιά και οι εθνικές διαχειριστικές πρακτικές με οικουμενική προοπτική: Η περίπτωση της εφαρμογής της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 1972).

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Δρ Ζωή Μάργαρη

Σπουδάστρια:

Αυγούστα-Μαρία Καλούδη

Αθήνα, Μάιος 2022

“The capacity to build a new future depends on our ability to see the fundamental strengths of the past.”

Friedrich Nietzsche, On the Advantages and Disadvantages of History for Life

Ε.Σ.Δ.Δ.Α., Αυγούστα-Μαρία Καλούδη©, Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος:

ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω ρητά ότι η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής»

Αθήνα, 18/05/2022

Αυγούστα-Μαρία Καλούδη

Ευχαριστίες

Σε αυτή την δημιουργική πορεία έρευνας και συγγραφής της παρούσας εργασίας ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα Καθηγήτριά μου Δρ Ζωή Μάργαρη για την αμέριστη και πολύτιμη καθοδήγησή της σε κάθε στάδιο, αλλά και για το γεγονός ότι αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την ανάδειξη κρίσιμων ζητημάτων καθ' όλη τη διάρκεια. Είμαι πραγματικά ευγνώμων για την νέα, ουσιαστική οπτική και τις γνώσεις που απέκτησα κατά τη συνεργασία μου με έναν άνθρωπο που προωθεί πάντοτε την μάθηση, τον προβληματισμό και την άνθιση της σκέψης.

Ευχαριστώ επίσης θερμά την κυρία Σοφία Σπυροπούλου, από το Τμήμα A2 UNESCO του ΥΠΠΟΑ καθώς ήταν πρόθυμη να μεταλαμπαδεύσει την πολύτιμη εμπειρία και τις γνώσεις της βοηθώντας με ουσιαστικά με το Α΄ Μέρος της παρούσης. Εξαιρετικά ευγνώμων είμαι στον κύριο Νίκο Τσονιώτη και την κυρία Μαρία Τσίχλη για την αμεσότητά και την οξυδέρκειά τους κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών, καθώς οι εύστοχες παρατηρήσεις τους μου μετέδωσαν την ουσία των διαχειριστικών πρακτικών που βρίσκουν εφαρμογή στο μνημείο της Ακρόπολης, συμβάλλοντας τα μέγιστα στην εμβάθυνση και την ολοκλήρωση του Β΄ Μέρους της εργασίας.

Τέλος, από τη θέση αυτή για ακόμη μία φορά οφείλω ένα τεράστιο και εκ βαθέων ευχαριστώ στους γονείς μου που στέκονται δίπλα μου σε κάθε βήμα με την στήριξη και την αγάπη τους. Ολοκληρώνοντας αυτό τον κύκλο σπουδών στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης νιώθω πραγματικά ευγνώμων που ήμουν μέρος αυτής της εκπαιδευτικής κοινότητας και διαδρομής, για όλα τα εφόδια, τις σκέψεις και τα συναισθήματα που βίωσα.

Αθήνα, 19 Μαΐου 2022

Με βαθιά εκτίμηση

Αυγούστα-Μαρία Καλούδη

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	7
Λέξεις κλειδιά	8
Abstract.....	9
Key words.....	10
UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Cultural Heritage, Acropolis of Athens, Monuments, Management, National Management Politics, Climate Change.	10
Εισαγωγή	12
Α΄ ΜΕΡΟΣ.....	14
1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 1972 και η εξέλιξη του πεδίου προστασίας.....	14
1.1 Η σύγχρονη προσέγγιση ως απόρροια της εξελικτικής ερμηνείας της Σύμβασης του 1972.....	16
1.1.1 Συγκεκριμένες κατευθύνσεις ως προς την πολιτιστική διαχείριση	20
1.1.2 Το σύστημα περιοδικού ελέγχου με βάση τη Σύμβαση (1972) και τις ισχύουσες Επιχειρησιακές Οδηγίες (2021).....	23
2. Το εθνικό κανονιστικό και διαχειριστικό πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα με βάση τη Σύμβαση 1972 της UNESCO	27
2.1 Η συνταγματική προστασία του άρθρου 24 παρ. 1 και 6 Σ.....	27
2.2 Η αρχή της αειφορίας και η σύνδεση με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης: UNEP Agenda 2030.	30
2.3 Ο νόμος 3028/2002 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με τον νόμο 4858/2021 .	31
ΜΕΡΟΣ Β΄	35
Μελέτη Περίπτωσης: Η Ακρόπολη των Αθηνών	35
3. Οι εθνικές διαχειριστικές πρακτικές με οικουμενική διάσταση στο μνημείο της Ακρόπολης των Αθηνών	36
3.1. Η έννοια της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς	36
3.2. Το πρόγραμμα κατάρτισης ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων για κάθε ενταγμένο μνημείο και χώρο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO	38
3.3. Η ένταξη ενός μνημείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.....	40
3.3.1. Περιγραφή του Μνημείου της Ακρόπολης των Αθηνών, όπως αποτυπώνεται στο φάκελο της UNESCO.....	42

3.4. Η στρατηγική τοποθέτηση του νέου Μουσείου απέναντι από τον Βράχο της Ακρόπολης	44
3.4.1. Διεθνείς διακρίσεις για το Μουσείο της Ακρόπολης.....	46
3.4.2. Ο ρόλος του Μουσείου της Ακρόπολης στην διεκδίκηση της επιστροφής και επανένωσης των Μαρμάρων του Παρθενώνα	48
3.5. Οι πιο σημαντικές εθνικές διαχειριστικές πολιτικές για το Μνημείο της Ακρόπολης	51
3.5.1. Δράσεις βελτίωσης της προσβασιμότητας στο χώρο της Ακρόπολης.....	54
3.5.2. Περαιτέρω δράσεις για την προστασία, ανάδειξη και προβολή του μνημείου με τη χρήση της τεχνολογίας	60
3.5.3 Οι εθνικές διαχειριστικές πρακτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.....	63
4. Συμπεράσματα	68
5. Βιβλιογραφία και άλλες πηγές	72

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση της σύγχρονης εξελικτικής ερμηνείας της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 1972), όπως έχει διαμορφωθεί σύμφωνα με τις πρόσφατες Επιχειρησιακές Οδηγίες (Operational Guidelines, UNESCO 2021). Κύριος στόχος είναι η ανάδειξη του σκεπτικού και της σημασίας εισαγωγής και εδραίωσης ενός ολοκληρωμένου συστήματος προστασίας και σύγχρονων διαχειριστικών πρακτικών για τα μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Βασικοί άξονες που διατρέχουν το σύνολο της εργασίας είναι η έννοια της βιωσιμότητας, της συμμετοχικότητας και της προώθησης της διακρατικής και της διεπιστημονικής συνεργασίας υπό το πρίσμα της ουσιαστικής διαφύλαξης, ανάδειξης και μεταβίβασης του παγκόσμιου πολιτιστικού κεφαλαίου στις επόμενες γενιές. Για την επίτευξη των ανωτέρω σκοπών και την ανάδειξη των διαχειριστικών πρακτικών με οικουμενική διάσταση από την πλευρά της Ελλάδας, επελέγη ως μελέτη περίπτωσης το εμβληματικό μνημείο της Ακρόπολης των Αθηνών, ως το πλέον αντιπροσωπευτικό παράδειγμα για την εφαρμογή των σύγχρονων προσεγγίσεων πολιτιστικής διαχείρισης, όπως αποτυπώνονται και στο Εθνικό Διαχειριστικό Σχέδιο για τα Ελληνικά Μνημεία με ορίζοντα ολοκλήρωσης το 2024.

Η συγγραφή της παρούσας εργασίας βασίστηκε σε βιβλιογραφική έρευνα, στην αναζήτηση πηγών και αρθρογραφίας από το διαδίκτυο, στη συλλογή πρωτογενούς υλικού με την διενέργεια συνεντεύξεων με αρμόδιους φορείς από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, συγκεκριμένα με την κυρία Σοφία Σπυροπούλου (Τμήμα Α2 UNESCO), τον κύριο Νίκο Τσονιώτη και την κυρία Μαρία Τσίγλη από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών, τους οποίους ευχαριστώ θερμά για την ανταπόκριση και την πολύτιμη βοήθειά τους. Επίσης βασίστηκε στην κριτική επισκόπηση διεθνών θεσμικών, νομικών και κανονιστικών κειμένων κυρίως της Σύμβασης UNESCO (1972) και των πρόσφατων Επιχειρησιακών Οδηγιών της (Operational Guidelines, UNESCO 2021), αλλά και στη μελέτη των φακέλων που υποβλήθηκαν στην UNESCO για εγγραφή μνημείων στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΚΠΚ). Παράλληλα πραγματοποιήθηκε κριτική προσέγγιση της διεθνούς σχετικής επιστημονικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας

προκειμένου να διερευνηθούν όλα τα σύγχρονα δεδομένα για την εφαρμογή της Σύμβασης στη διαχρονία της. Ιδιαίτερη έμφαση εδόθη στην ενδελεχή μελέτη των εθνικών διαχειριστικών πρακτικών επί του εμβληματικού μνημείου της Ακρόπολης των Αθηνών με κύριο σκοπούμενο την ανάλυση και τον εντοπισμό των καλών πρακτικών που εφαρμόζονται υπό το πρίσμα των διεθνών κατευθύνσεων, προκειμένου να αντληθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα για την Ελληνική περίπτωση.

Λέξεις κλειδιά

UNESCO, Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Ακρόπολη των Αθηνών, Μνημεία, Διαχείριση, Εθνικές διαχειριστικές πολιτικές, Κλιματική αλλαγή.

Abstract

The main subject of this project is the presentation of the modern evolutionary interpretation of the Convention on the Protection of World Physical and Cultural Heritage (UNESCO 1972), as formulated in accordance with the recent Operational Guidelines (UNESCO 2021). The main objective is to highlight the rationale and importance of introducing and consolidating an integrated system of protection and modern management practices for World Heritage Sites at national and international level. The main axes that run through the whole project are the concept of sustainability, broader social participation and promotion of transnational and interdisciplinary cooperation in the light of the substantive preservation, promotion and transmission of the world's cultural capital to our future generations. In order to achieve the above purposes and to highlight management practices with a universal dimension on the part of Greece, the emblematic monument of the Acropolis of Athens was chosen as the most representative example of the implementation of modern cultural management approaches, as reflected in the National Management Plan for Greek Monuments with completion horizon in 2024.

The writing of the present work was based on bibliographic research, the search for sources and articles from the Internet, on the collection of primary material by interviewing with competent bodies from the Ministry of Culture and Sport, in particular with Mrs Sofia Spyropoulou (Department A2 UNESCO). Mr. Nikos Tsoniotis and Mrs. Maria Tsihli from the Ephorate of Antiquities of Athens, whom I would like to warmly thank for their response and valuable help. It was also based on the critical overview of international institutional, legal and regulatory texts mainly of the UNESCO Convention (1972) and its recent Operational Guidelines, UNESCO 2021), and in the study of the folders submitted to UNESCO for the inclusion monuments to the World Heritage List. At the same time, a critical approach to the international scientific literature and articles was followed, in order to investigate all the modern data for the implementation of the contract in its time. Particular emphasis was given to the thorough study of national management practices on the Acropolis of Athens with the main aiming to analyze and identify the good practices applied in the light of international directions in order to draw the necessary conclusions.

Key words

UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Cultural Heritage, Acropolis of Athens, Monuments, Management, National Management Politics, Climate Change.

Πίνακας Συντομογραφιών

ΔΠΗΚΑ	Διεύθυνση Ιστορικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΜΑ	Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης
Εφ. Α	Εφορεία Αρχαιοτήτων
ΕΠΑνΕΚ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία» 2014 – 2020
ΚΑΣ	Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Σ./Συντ.	Το Σύνταγμα της Ελλάδας
ΥΠΠΟΑ	Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
ΥΣΜΑ	Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOM	International Council of Museums
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNEP	United Nations Environmental Programme
WHC	World Heritage Convention, World Heritage Committee
WMO	World Meteorological Organization

Εισαγωγή

Ο Πολιτισμός ως κληρονομιά αλλά και ως σύγχρονη δημιουργία συνδέεται άρρηκτα με την ταυτότητα, την ιστορία, τη δημιουργική διάνοια ενός λαού ή μιας κοινότητας ανθρώπων. Αδιάκοπο τεκμήριο της ύπαρξης αποτυπώνει το στίγμα μιας εποχής, τις αξίες, το πνεύμα, τις παραδόσεις των ανθρώπων. Γεφυρώνει το χάσμα παρελθόντος και παρόντος διασφαλίζοντας μια συνέχεια κι έναν διάλογο μεταξύ των γενεών. Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει κυρίως ο τρόπος διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας σε επίπεδο εθνικής πολιτικής και πρακτικών, οι οποίες πέραν της εθνικής διάστασης φέρουν και μία οικουμενική προοπτική επί τη βάση και τις σύγχρονες κατευθύνσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (1972) και τις πρόσφατες Επιχειρησιακές Οδηγίες (Operational Guidelines, UNESCO 2021).

Η διάρθρωση της εργασίας εκτείνεται σε δύο συμπληρωματικά Μέρη. Στο Α΄ Μέρος γίνεται μία ευρύτερη αναφορά στο ρόλο της UNESCO και στη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 1972. Στόχος είναι να αναδειχθεί τόσο η σημασία της σε επίπεδο διεθνούς προστασίας και συνεργασίας για τη διαφύλαξη των σημαντικότερων μνημείων της ανθρωπότητας, όσο και η εξελικτική ερμηνεία της εν λόγω Σύμβασης, όπως διαμορφώνεται σταδιακά ανά τα χρόνια μέσα από τις ισχύουσες Επιχειρησιακές Οδηγίες (Operational Guidelines, UNESCO 2021). Κεντρικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της Σύμβασης παίζει η καθιέρωση ενός ολοκληρωμένου συστήματος ελέγχου και διαχείρισης των μνημείων και τοποθεσιών που εντάχθηκαν ή είναι υπό ένταξη στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Αυτήν ακριβώς την σύγχρονη προσέγγιση ολοκληρωμένης διαχείρισης και προστασίας επιδιώκει να αναδείξει, χωρίς φυσικά να εξαντλεί σε επίπεδο επιστημονικό, η παρούσα εργασία. Παράλληλα στο Α΄ Μέρος της εργασίας γίνεται αναφορά στο ελληνικό κανονιστικό πλαίσιο που διέπει την προστασία των αρχαιοτήτων, με βάση το Σύνταγμα (άρθρο 24 παρ. 1 και 6), τον νόμο 3028/2002 και τον νέο νόμο 4858/2021, ο οποίος κωδικοποίησε την υπάρχουσα νομοθεσία εισάγοντας κάποιες αλλαγές που φωτίζουν τις σύγχρονες ελληνικές αντιλήψεις γύρω από την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο Β΄ Μέρος της εργασίας εξετάζουμε τις ελληνικές διαχειριστικές πολιτικές επί της πολιτιστικής κληρονομιάς σε σχέση με μία διαχρονική μελέτη περίπτωσης, την Ακρόπολη των Αθηνών ως το πλέον εμβληματικό μνημείο, ορόσημο της ελληνικής αρχαιότητας. Γίνεται αναφορά στα παλιά και τα νέα κριτήρια ένταξης στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στη σημασία της ένταξης αλλά και της ορθολογικής διαχείρισης του μνημείου σε πρακτικό επίπεδο αλλά και με συμβολικές προεκτάσεις. Στόχος της εργασίας είναι να αναδειχθεί ότι πλέον η διεθνής εικόνα ενός κράτους δεν εξαρτάται τόσο από την διαδικασία της ένταξης ενός στοιχείου στον Κατάλογο, αλλά από την μετέπειτα πορεία του όσον αφορά την επιλογή του μοντέλου διαχείρισης, την σύμπλευση με τις προτεραιότητες της βιωσιμότητας, της συμμετοχικότητας και της συνεργασίας, όπως τίθενται στις Επιχειρησιακές Οδηγίες της UNESCO, οι οποίες διατρέχουν και ερμηνεύουν εξελικτικά το πνεύμα και την ουσία της Σύμβασης του 1972. Ειδική μνεία γίνεται στο Εθνικό Διαχειριστικό Σχέδιο για τα μνημεία με ορίζοντα το 2024 και στις πρακτικές των αρμόδιων φορέων για την Ακρόπολη (ΥΣΜΑ, ΕΣΜΑ, Εφ.Α Πόλεως Αθηνών, ΔΙΠΚΑ κ.λπ.). Οι κυριότερες πολιτικές αφορούν στην διευκόλυνση της προσβασιμότητας στο χώρο σε άτομα με δυσκολίες στην κίνηση και την όραση με σκοπό την συνολική αναβάθμιση της περιηγητικής εμπειρίας, στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για τη δημιουργία εφαρμογών που συντελούν σε μία ολιστική, φυσική και ψηφιακή εμπειρία και πρόσληψη του μνημείου και στην προώθηση της συμμετοχικότητας των νέων μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα. Παράλληλα γίνεται μνεία στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης και την στρατηγική τοποθέτησή του απέναντι από τον Ιερό Βράχο γεγονός με ιδιαίτερο πρακτικό και συμβολικό φορτίο ως προς τη φύλαξη των κινητών αρχαιοτήτων και την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Ελλάδα. Τέλος, η εργασία δεν θα μπορούσε να παραλείψει την έστω σύντομη ανάλυση των δράσεων που προωθούνται από τη χώρα μας, πλέον ενεργό μέλος της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής στα μνημεία παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Όλα τα παραπάνω ζητήματα είναι επίκαιρα και σημαντικά και βεβαίως αποτελούν πεδία που δεν εξαντλούνται στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, επομένως ευελπιστούμε στην ενδελεχή έρευνα και ενασχόληση με αυτά εκτενώς στο μέλλον.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 1972 και η εξέλιξη του πεδίου προστασίας

Τα Ηνωμένα Έθνη στην 17^η Συνεδρίασή τους, τον Οκτώβριο του 1972 στο Παρίσι, έχοντας ως στόχο την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, συγκρότησαν μια Διακυβερνητική Επιτροπή ονομαζόμενη «Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς» (World Heritage Committee)¹. Λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος και τη βαρύτητα υπαρκτών αλλά και νέων κινδύνων θεώρησαν ότι είναι επιβεβλημένο στη διεθνή κοινότητα να συμμετέχει συνολικά στην προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς². Σε αυτό το πλαίσιο υπεγράφη από τη Γενική Συνέλευση των κρατών μελών της UNESCO η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 1972, με στόχο να «ενθαρρύνει την αναγνώριση, προστασία και διατήρηση των αντιπροσωπευτικών δειγμάτων της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, καθώς η καταστροφή ή απώλεια οποιουδήποτε στοιχείου θα κάνει την ανθρωπότητα φτωχότερη»», όπως αναφέρεται ήδη από το Προοίμιο³.

Σύμφωνα με τον ορισμό, στην «πολιτιστική κληρονομιά» συγκαταλέγονται τα μνημεία, οι ομάδες κτηρίων, οι τοποθεσίες και στην «φυσική κληρονομιά» τα φυσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, οι γεωλογικοί και φυσικοί σχεδιασμοί, οι φυσικές τοποθεσίες (Άρθρα 1 και 2 στη Σύμβαση 1972). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Σύμβαση, απόρροια συγκερασμού δύο κινημάτων, συνδέει την πολιτιστική

¹ Μυλωνόπουλος Δημήτριος (2007) Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς σε περίοδο εχθροπραξιών, *Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysics.org.gr/10728/i-diethnis-prostasia-tis-pagkosmias-fusikis-klironomias-se-periodo-exthropaksion-febrouarios-2007/> (πρόσβαση 2/5/2022).

² UNESCO (1972) Convention concerning the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage, Προοίμιο παρ. 2 και 8. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (ημερομηνία πρόσβασης: 2/5/2022).

³ Ibid.

κληρονομιά με το φυσικό περιβάλλον αξιολογώντας και θέτοντας στο ίδιο ιεραρχικό επίπεδο τα μνημεία της φύσης με τα μνημεία που προέρχονται από την ανθρώπινη δημιουργική διάνοια σχεδιάζοντας και ενεργοποιώντας ανάλογους μηχανισμούς προστασίας⁴.

Η Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (εφεξής, η Σύμβαση UNESCO 1972) αποτελεί ένα κείμενο ορόσημο, πραγματική τομή όσον αφορά στην εξέλιξη των αντιλήψεων της μνημειακής προστασίας και βασικό θεσμικό εργαλείο, το οποίο θέτει τις κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία, την διαφύλαξη, τη διατήρηση και την ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας υπογραμμίζοντας την παγκόσμια διάσταση και σημασία της⁵. Τοποθετεί κάθε κράτος στο επίκεντρο της προστασίας, αποδίδοντάς του πρωταρχικό ρόλο στην πραγμάτωση των ανωτέρω σκοπών (άρθρα 3 και 4 στη Σύμβαση). Παράλληλα προωθεί τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων (άρθρο 5), ενθαρρύνει τη διακρατική συνεργασία (άρθρο 6), την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών ως προς την προστασία και διαχείριση του παγκόσμιου πολιτιστικού κεφαλαίου (άρθρο 7), καθώς ολόκληρη η ανθρωπότητα έχει έννομο συμφέρον στη διαφύλαξή του. Επίσης οδηγεί στην ίδρυση της «Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς» (άρθρο 8 και επόμενα).

Εν γένει αποτελεί την πιο συγκροτημένη προσπάθεια θεσμικής κατοχύρωσης της διεθνούς συνεργασίας σε θέματα προστασίας, ενώ βασικά δείγματα επιτυχίας είναι η ευρύτατη αποδοχή από 194 κράτη-μέλη αλλά και το πλήθος μνημείων και θέσεων που απαριθμούνται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς⁶. Κάθε ενταγμένο μνημείο χαίρει παγκόσμιας αναγνωρισιμότητας γεγονός που συμβάλλει στην ευρύτερη προβολή, ανάδειξη και επισκεψιμότητά του. Ίσως όμως ακόμη πιο

⁴ Λεκάκης Στέλιος, Πάντζου Νότα (2020) *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Μία κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα*, Συλλογικό, Αθήνα: εκδ. ΑΣΙΝΗ, σελ. 302.

⁵ Πούλιος, Ιωάννης (2015) *Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., & Τουλούπα, Σ. 2015. *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις Κάλλιπος, σελ. 72.

⁶ Λεκάκης Στέλιος, Πάντζου Νότα (2020) *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Μία κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα*, Συλλογικό, Αθήνα: εκδ. ΑΣΙΝΗ, σελ. 302.

σημαντικό είναι ως αποτέλεσμα η συσπείρωση, η συντονισμένη και στοχευμένη ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας⁷ με απώτερο στόχο τη διαφύλαξη των πολιτιστικών αγαθών της ανθρωπότητας με πόρους, ανταλλαγή τεχνογνωσίας, καλών πρακτικών⁸, εκστρατείες ενημέρωσης⁹, διάσωσης, διεθνούς κινητοποίησης πχ. για τα μνημεία και την κλιματική αλλαγή¹⁰.

1.1 Η σύγχρονη προσέγγιση ως απόρροια της εξελικτικής ερμηνείας της Σύμβασης του 1972

Σύμφωνα με τα επιστημονικά τεκμήρια, αλλά και την κεφαλαιοποίηση των δεδομένων από τη Δημόσια Διοίκηση, η Σύμβαση της UNESCO 1972 αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό διεθνές κανονιστικό κείμενο, το οποίο έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές ως προς τη διαμόρφωση οικουμενικών αντιλήψεων για την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία, η Σύμβαση συνέβαλλε στην παγκοσμιοποίηση του ζητήματος διαχείρισης του πολιτιστικού κεφαλαίου με Εξέχουσα Οικουμενική Αξία και συνεχίζει να προωθεί καθοριστικά τη συνάντηση, τον διάλογο και τελικά την ώσμωση διαφορετικών προσεγγίσεων και αντιλήψεων όσον αφορά τη θεώρηση και μεταχείριση των στοιχείων του παρελθόντος¹¹. Ως αποτέλεσμα, κατά τις διαδικασίες εφαρμογής της Σύμβασης, παρατηρείται μια σταδιακή μετακίνηση των αντιλήψεων σε σχέση με το αντικείμενο της προστασίας, τους στόχους και τους τρόπους επίτευξής της, καθώς βαθμιαία διευρύνεται από το μεμονωμένο μνημείο της τέχνης και της ιστορίας στα σύνολα, στα πολιτιστικά αγαθά, σε νέες κατηγορίες μνημείων, όπως τα πολιτιστικά τοπία, τους πολιτιστικούς δρόμους, τους τόπους με πολιτισμική σημασία, όπου το ανθρωπογενές,

⁷UNESCO, World Heritage Partnerships, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/partnerships/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

⁸UNESCO, Capacity building on World Heritage, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/capacity-building/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022)

⁹ UNESCO, World Heritage Convention, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/176/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022)

¹⁰UNESCO, Climate change and World Heritage, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/climatechange/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022)

¹¹Μαλλούχου-Tufano, Φανή (2021) Η αρχαιολογική προστασία στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη μπροστά στις προκλήσεις των παγκοσμιοποιημένων καιρών, Στο: Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.), *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα: Diadrasis, σελ. 16.

το φυσικό και το πνευματικό άρρηκτα συντίθενται, τέλος, στην ευρύτατη πολιτιστική κληρονομιά, δομημένη και άυλη¹². Η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς υιοθετεί 5 νέες στρατηγικές (5 Cs Strategic Objectives) που έχουν ως αντικείμενο (α) την ενίσχυση της **αξιοπιστίας** του Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς, (β) την **αποτελεσματική διαφύλαξη** των μνημείων κ.λπ. (γ) την προώθηση της **ανάπτυξης δεξιοτήτων**, (δ) την **αφύπνιση** της διεθνούς κοινότητας με τα κατάλληλα μέσα επικοινωνίας και (ε) την ενίσχυση του **ρόλου των κοινοτήτων** κατά την εφαρμογή της Σύμβασης 1972¹³.

Παρόμοια διεύρυνση παρατηρείται και στα μέσα επίτευξης της προστασίας, τα οποία πλέον μεταβάλλονται από μεμονωμένες επεμβάσεις συντήρησης, στερέωσης, αποκατάστασης και αναστήλωσης σε ολιστικές και δυναμικές προσεγγίσεις ολοκληρωμένης προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής και στην προκειμένη περίπτωση της αρχαιολογικής κληρονομιάς¹⁴. Τα κράτη πλέον καλούνται να δράσουν παράλληλα και συμπληρωματικά, όπως προκύπτει από τις Επιχειρησιακές Οδηγίες (Operational Guidelines, UNESCO 2021) στις παρ. 14 και 15¹⁵ για την ουσιαστική εμπέδωση, διάδοση και επίτευξη των στόχων της Σύμβασης του 1972. Επίσης μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα της UNESCO διαπιστώνουμε ότι προωθείται η συγκρότηση ενεργών, πολυσυλλεκτικών ομάδων διακρατικής συνεργασίας, όπου εμπλέκονται οι νέες γενιές σε εκπαιδευτικές¹⁶ και εθελοντικές δράσεις μέσα από πληθώρα προγραμμάτων¹⁷. Δημιουργείται κατ' αυτό τον τρόπο ένα δίκτυο δρώντων

¹² Ibid.

¹³ Operational Guidelines, UNESCO 2021, παρ. 26 (μετάφραση από την γράφουσα).

¹⁴ Μαλούχου-Tufano, Φανή (2021), ό.π.

¹⁵ Operational Guidelines, UNESCO 2021, παρ. 15.

*“While fully respecting the sovereignty of the States on whose territory the cultural and natural heritage is situated, States Parties to the Convention recognize the **collective interest of the international community to cooperate** in the protection of this heritage.”* Η παρ. 15 αποτελεί το θεμέλιο των υποχρεώσεων που καλούνται να εκπληρώσουν τα κράτη-μέλη κατά την εφαρμογή της Σύμβασης 1972.

¹⁶ Operational Guidelines, UNESCO 2021, παρ. 214bis. *“States Parties are **encouraged to develop educational and capacity building programmes** that harness the reciprocal benefits of the Convention for heritage and society. The programmes may be based on innovation and local entrepreneurship, and aimed in particular at medium/small/micro scale levels, to promote sustainable and inclusive economic benefits for local communities [...]”*.

¹⁷ UNESCO, Countries Associations Centres and Clubs, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://en.unesco.org/countries/associations-centres-and-clubs-unesco> (ημερομηνία πρόσβασης 5/5/2022)

που δεν περιορίζεται στα στενά κρατικά σύνορα, αλλά αλληλοεπιδρά σε διεθνές επίπεδο παράγοντας και διαμοιράζοντας θεωρητική και πρακτική γνώση σχετικά με τις όψεις διαφύλαξης και διαχείρισης του παγκόσμιου πολιτιστικού και πολιτισμικού κεφαλαίου με βάση το μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εξίσου διευρυμένο είναι και το σύνολο των αξιών που πλέον αναγνωρίζεται στα διευρυμένα εννοιολογικά αρχαιολογικά μνημεία¹⁸. Στις αυτονόητες επιστημονικές, ιστορικές και αισθητικές αξίες προστίθενται αξίες ψυχολογικές και κοινωνικές, μορφωτικές και οικονομικές¹⁹. Τα πολιτιστικά αγαθά αντιμετωπίζονται και ως πλουτοπαραγωγικοί, οικονομικοί, αναπτυξιακοί πόροι προς όφελος των τοπικών κοινωνιών, της ευρύτερης οικονομίας των εθνικών κρατών αλλά και αυτών των ίδιων των μνημείων με την αυτοχρηματοδότηση των έργων συντήρησης και ανάδειξής τους. Παρατηρείται η σύνδεση της ενοποιημένης πλέον φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με κοινωνικούς, οικονομικούς/επιχειρηματικούς, αλλά και οικολογικούς σκοπούς και προεκτάσεις, περί δίκαιης και συνεκτικής κοινωνίας, περιβαλλοντικής αναβάθμισης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών, αντιμετώπισης των φυσικών καταστροφών και της κλιματικής αλλαγής²⁰.

Μέσω των στρατηγικών και των δράσεων της, η UNESCO επιδιώκει ενεργά να υλοποιήσει τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης που θέτει η Agenda 2030 από το Πρόγραμμα United Nations Environment Programme (UNEP). Ήδη στις Επιχειρησιακές Οδηγίες του 2005 (Operational Guidelines, UNESCO 2005) προβλέπεται ότι «Κάθε υποδεικνύομενη ιδιοκτησία (ενν. στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς) πρέπει να έχει κατάλληλο σχέδιο διαχείρισης ή άλλο τεκμηριωμένο σύστημα διαχείρισης το οποίο θα πρέπει να υποδεικνύει τους τρόπους διαφύλαξης της

¹⁸ Mason R. (2003) Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices, Research Report, The Getty Conservation Institute, Los Angeles, σελ. 3 “*In recent decades, the concept of what is heritage has evolved and expanded, and new groups have joined the specialists in its identification. These groups of citizens, of professionals from other fields, and of representatives of special interests arrive in the heritage field with their own criteria and opinions—their own “values”—which often differ from our own as heritage specialists.*”

¹⁹ Μαλλούχου-Tufano, Φανή (2021) Η αρχαιολογική προστασία στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη μπροστά στις προκλήσεις των παγκοσμιοποιημένων καιρών, Στο: Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.), *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα: Diadrasis, σελ. 18.

²⁰ Ibid.

εξέχουσας οικουμενικής αξίας του κατά προτίμηση δίνοντας έμφαση σε συμμετοχικές διαδικασίες και μέσα»²¹. Ως εκ τούτου η UNESCO θεσμοθετεί για όλους τους ήδη εγγεγραμμένους χώρους, μια υπάρχουσα απαίτηση που αρχικά ζητήθηκε μόνο στους νέους υποψηφίους από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και μετά.

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται η μετατόπιση του ενδιαφέροντος και της βαρύτητας που δίνεται πλέον όχι μόνο στην αναγνώριση, το παγκόσμιο κύρος και την προβολή που απολαμβάνει ένα μνημείο (ή τοποθεσία) με την ένταξη στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, αλλά στην μακροπρόθεσμη διατήρηση των στοιχείων αυτών που συναπαρτίζουν την «εξέχουσα οικουμενική του αξία» μέσα από την ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση από όλους τους αρμόδιους φορείς και με τη συμμετοχή της άμεσα ενδιαφερόμενης τοπικής κοινότητας. Εισάγονται καινοτόμες αντιλήψεις όπως α) ο καθορισμός του αντικειμένου προστασίας με βάση κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, β) η επιταγή της άμεσης και ενεργού εμπλοκής της κοινότητας των πολιτών σε όλες τις φάσεις του σχεδιασμού και της υλοποίησης της προστασίας, ενίοτε και με βαρύνουσα συμβολή σε σχέση με τους εξειδικευμένους επιστημονικούς φορείς, γ) η θεώρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως βασικό εργαλείο κοινωνικής συνοχής, οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής θεραπείας²².

Στις πρόσφατες Επιχειρησιακές Οδηγίες της UNESCO (Operational Guidelines, UNESCO 2021) στην παρ. 96 αναφέρεται χαρακτηριστικά *«Η προστασία και η διαχείριση των στοιχείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς θα πρέπει να διασφαλίζει ότι η Εξαιρετική Οικουμενική τους Αξία, συμπεριλαμβανομένων των συνθηκών ακεραιότητας ή/και γνησιότητας κατά τη στιγμή της καταγραφής, διατηρούνται ή βελτιώνονται με την πάροδο του χρόνου. Μια τακτική επανεξέταση της γενικής κατάστασης διατήρησης των ακινήτων, και συνεπώς και της Εξαιρετικής Οικουμενικής Αξίας τους, θα γίνεται εντός ενός πλαισίου διαδικασιών παρακολούθησης»* (Operational Guidelines 2021, σελ. 33).

²¹ UNESCO, Operational Guidelines 2005, σελ. 26, παρ. 108. (μετάφραση κειμένου από την γράφουσα).

²² Μαλλούχου-Tufano, Φανή (2021), ό.π.

Παρ. 97. «Όλα τα ακίνητα που είναι εγγεγραμμένα στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς πρέπει να έχουν **επαρκή μακροπρόθεσμη νομοθετική, ρυθμιστική, θεσμική ή/και παραδοσιακή προστασία και διαχείριση για την διασφάλισή τους.** Αυτή η προστασία θα πρέπει να περιλαμβάνει επαρκώς οριοθετημένα πλαίσια. Ομοίως, τα Κράτη Μέρη θα πρέπει να επιδειξουν επαρκή βαθμό προστασίας σε εθνικό, περιφερειακό, δημοτικό ή/και παραδοσιακό επίπεδο για την υποδεικνυόμενη ιδιοκτησία. [...]» (Operational Guidelines 2021, σελ. 34).

Παρ. 98. «Τα νομοθετικά και ρυθμιστικά μέτρα σε εθνικό και τοπικό επίπεδο θα πρέπει να διασφαλίζουν την **προστασία της ιδιοκτησίας από κοινωνικές, οικονομικές και άλλες πιέσεις ή αλλαγές** που ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά την Εξέχουσα Οικουμενική Αξία, συμπεριλαμβανομένης της ακεραιότητας ή/και της γνησιότητας της ιδιοκτησίας. Τα Κράτη Μέρη θα πρέπει επίσης να διασφαλίζουν την πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή τέτοιων μέτρων» (Operational Guidelines 2021, σελ. 34).

1.1.1 Συγκεκριμένες κατευθύνσεις ως προς την πολιτιστική διαχείριση

Όσον αφορά στα συστήματα διαχείρισης μνημειακού προσανατολισμού, γίνεται ιδιαίτερη και αρκετά εκτεταμένη μνεία στην παρ. 108 και επόμενα των Επιχειρησιακών Οδηγιών, αφού: «Κάθε υποδεικνυόμενο ακίνητο θα πρέπει να **διαθέτει κατάλληλο σχέδιο διαχείρισης ή άλλο τεκμηριωμένο σύστημα διαχείρισης,** το οποίο πρέπει να προσδιορίζει τον τρόπο διατήρησης της Εξέχουσας Οικουμενικής Αξίας ενός ακινήτου, κατά προτίμηση με συμμετοχικά μέσα.

Παρ. 109. Ο σκοπός ενός συστήματος διαχείρισης είναι να διασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία της περιουσίας (*cultural property*) που έχει προταθεί για τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές.

Παρ. 110. Ένα αποτελεσματικό σύστημα διαχείρισης εξαρτάται από τον τύπο, τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του υποδεικνυόμενου ακινήτου (στοιχείου) και το πολιτιστικό και φυσικό του πλαίσιο. Τα συστήματα διαχείρισης μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τις διαφορετικές πολιτισμικές προοπτικές, τους διαθέσιμους πόρους και άλλους παράγοντες. Μπορούν να ενσωματώνουν παραδοσιακές πρακτικές, υφιστάμενα μέσα αστικού ή περιφερειακού σχεδιασμού και άλλους μηχανισμούς ελέγχου σχεδιασμού, επίσημους και άτυπους. Οι εκτιμήσεις επιπτώσεων για τις προτεινόμενες παρεμβάσεις είναι απαραίτητες για όλα τα ακίνητα παγκόσμιας κληρονομιάς.

Παρ. 111. Αναγνωρίζοντας την ποικιλομορφία που αναφέρεται παραπάνω, τα κοινά στοιχεία ενός αποτελεσματικού συστήματος διαχείρισης θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

α) μια ενδεδειγμένη κοινή κατανόηση (αντίληψη) της ιδιοκτησίας, των οικουμενικών, εθνικών και τοπικών αξιών της και του κοινωνικο-οικολογικού της πλαισίου από όλους τους ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών κοινοτήτων και των αυτόχθονων πληθυσμών·

β) τον σεβασμό της διαφορετικότητας, της ισότητας, της ισότητας των φύλων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η χρήση του συνεκτικού και συμμετοχικού σχεδιασμού και των διαδικασιών διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη·

γ) έναν κύκλο σχεδιασμού, υλοποίησης, παρακολούθησης, αξιολόγησης και ανατροφοδότησης.

δ) την εκτίμηση των τρωτών σημείων του ακινήτου σε κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και άλλες πιέσεις και αλλαγές, συμπεριλαμβανομένων των καταστροφών και της κλιματικής αλλαγής, καθώς και την παρακολούθηση των επιπτώσεων, των τάσεων και των προτεινόμενων παρεμβάσεων.

ε) την ανάπτυξη μηχανισμών για τη συμμετοχή και τον συντονισμό των διαφόρων δραστηριοτήτων μεταξύ διαφορετικών εταιρών και ενδιαφερομένων.

στ) την κατανομή των αναγκαίων πόρων.

ζ) ανάπτυξη ικανοτήτων.

η) μια υπεύθυνη, διαφανή περιγραφή του τρόπου λειτουργίας του συστήματος διαχείρισης.»

Σε αυτά τα οκτώ σημεία, βρίσκουμε τα περισσότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διαπνέουν τις θεωρίες διαχείρισης, όπως έχουν αναπτυχθεί από τους σημαντικότερους μελετητές του μανάτζμεντ με ιδιαίτερη αναφορά στα τυπικά στοιχεία των συστημάτων σχεδιασμού και ελέγχου²³. Παράλληλα παρατηρούμε ότι διαπνέονται από το πνεύμα της σύγχρονης εξελικτικής ερμηνείας της Σύμβασης της UNESCO 1972

²³ Badia F. (2016) *Contents and Aims of Management Plans for World Heritage Sites*, ENCATC Journal for cultural management and policy, University of Ferrara, Italy, σελ. 41.

υπό την επιρροή και της Σύμβασης του Οργανισμού για την Προστασία της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003)²⁴ που συχνά έχει πολλαπλές συνάψεις με την υλική αποτύπωση του παρελθόντος ως τρόπο ζωής και παράδοσης. Η πλουραλιστική και συμμετοχική προσέγγιση με την ανάπτυξη ανάλογων μηχανισμών, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η ορθολογική διαχείριση των πόρων, η διαφάνεια και η ανάπτυξη ικανοτήτων μέσα από προγράμματα, σεμινάρια και δράσεις συμβάλλουν στην ουσιαστική πραγμάτωση των σκοπών της Σύμβασης UNESCO 1972 και αγγίζουν όλες τις πτυχές για την οικοδόμηση ενός σύγχρονου, ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης.

Επιπλέον η συζήτηση για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ενδυναμώνεται, εμβαθύνει και εμπλουτίζεται τα τελευταία χρόνια υπό το πρίσμα των εντεινόμενων ανθρωπογενών και κλιματικών απειλών με έμφαση στην βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από την διαφύλαξη, παρακολούθηση και επίδειξη **μετρήσιμων δεικτών** και αποτελεσμάτων κατά τη διενέργεια περιοδικού ελέγχου και αξιολόγησης κάθε στοιχείου. Αυτές οι εκτιμήσεις εκφράζονται με την εφαρμογή ενός συστήματος μέτρησης, αξιολόγησης και αναφοράς απόδοσης που συνεπάγεται την εισαγωγή ενός κατάλληλου συνόλου δεικτών που θα πρέπει να είναι συνεπείς με τους στρατηγικούς στόχους και μετρήσιμοι για τα υποκείμενα που είναι επιφορτισμένα με τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Όπως αναφέρεται και παρακάτω:

Παρ. 112. Η αποτελεσματική διαχείριση περιλαμβάνει έναν κύκλο βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων ενεργειών για την προστασία, τη διατήρηση και την παρουσίαση της υποδεικνυόμενης ιδιοκτησίας. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και τη διαχείριση είναι απαραίτητη για την καθοδήγηση της εξέλιξης των ακινήτων με την πάροδο του χρόνου και για τη διασφάλιση της διατήρησης όλων των πτυχών της Εξαιρετικής Οικουμενικής τους Αξίας. Αυτή η προσέγγιση υπερβαίνει την ιδιοκτησία για να συμπεριλάβει ζώνες προστασίας, καθώς

²⁴ UNESCO (2003), The Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://ich.unesco.org/doc/src/01852-EN.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 2/5/2022).

και ευρύτερη ρύθμιση, η οποία μπορεί να σχετίζεται με την τοπογραφία του ακινήτου, το φυσικό και δομημένο περιβάλλον και άλλα στοιχεία όπως η υποδομή, τα πρότυπα χρήσης γης, η χωρική οργάνωση και οι οπτικές σχέσεις. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει σχετικές κοινωνικές και πολιτιστικές πρακτικές, οικονομικές διαδικασίες και άλλες άυλες διαστάσεις της κληρονομιάς, όπως αντιλήψεις και ενώσεις. Η διαχείριση του ευρύτερου περιβάλλοντος σχετίζεται με τον ρόλο της στην υποστήριξη της Εξέχουσας Οικουμενικής Αξίας. **Η αποτελεσματική διαχείρισή του μπορεί επίσης να συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη, αξιοποιώντας τα αμοιβαία οφέλη για την κληρονομιά και την κοινωνία.**

1.1.2 Το σύστημα περιοδικού ελέγχου με βάση τη Σύμβαση (1972) και τις ισχύουσες Επιχειρησιακές Οδηγίες (2021)

Η Σύμβαση της UNESCO 1972 καθιερώνει και οι πρόσφατες Επιχειρησιακές Οδηγίες εξειδικεύουν, στις παρ. 113 επόμενα, τη διαδικασία υποβολής περιοδικών αναφορών εκ μέρους των κρατών μελών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 29 της Σύμβασης του 1972 τα κράτη-μέλη καλούνται να παρέχουν πληροφορίες ενώπιον της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς (World Heritage Committee) σχετικά με τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που εφαρμόζουν εκπληρώνοντας τους σκοπούς προστασίας και συνολικής διαχείρισης των μνημείων και τοποθεσιών παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα με βάση τις Επιχειρησιακές Οδηγίες στην παρ. 113 προβλέπεται ότι: «*Στο πλαίσιο της εφαρμογής της Σύμβασης, η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς έχει καθιερώσει μια διαδικασία **Κατασταλτικού Ελέγχου (Reactive Monitoring)** και μια διαδικασία **Περιοδικών Αναφορών (Periodic Reporting)***». (μετάφραση του κειμένου των Οδηγιών από την γράφουσα)

Η διαδικασία περιοδικού ελέγχου περιγράφεται εκτενέστερα στις παρ. 199 επόμενα των Επιχειρησιακών Οδηγιών και στους βασικούς σκοπούς συγκαταλέγονται (α) η αξιολόγηση κάθε κράτους μέλους ως προς εφαρμογή της Σύμβασης 1972, (β) η αξιολόγηση της «Εξέχουσας Οικουμενικής Αξίας» των εγγεγραμμένων στοιχείων, (γ) η παροχή πληροφοριών για την συνολική κατάσταση των εγγεγραμμένων στοιχείων, (δ) να αποτελέσει τον μηχανισμό ενθάρρυνσης περιφερειακής συνεργασίας,

διαμοιρασμού καλών πρακτικών, εμπειρίας και τεχνογνωσίας²⁵. Λαμβάνει χώρα ανά εξαετία, σύμφωνα με την παρ. 203 των Επιχειρησιακών Οδηγιών (τώρα διανύουμε την περίοδο 2017 – 2023) και διαρθρώνεται σε δύο Μέρη (παρ. 206). Στο Section I το κράτος καλείται να απαντήσει για την συνολική εφαρμογή της Σύμβασης, τα ενταγμένα και τα υπό ένταξη μνημεία που εισάγονται στην Tentative List. Το Section II επικεντρώνεται σε κάθε μνημείο/τοποθεσία ξεχωριστά με την συμπλήρωση ενός ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Σε αυτά τα ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και τους ορισθέντες World Heritage Site Managers περιλαμβάνονται οι εξής ενότητες²⁶:

- I. Τα στοιχεία της ταυτότητας του συγκεκριμένου στοιχείου πολιτιστικής κληρονομιάς (World Heritage Property Data).
- II. Άλλες Συμβάσεις ή Προγράμματα στο προστατευτικό πλαίσιο των οποίων συμπίπτει το συγκεκριμένο στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς (Other Conventions/Programmes under which the World Heritage Property is protected (if applicable)).
- III. Η υφιστάμενη κατάσταση της «Εξέχουσας Οικουμενικής αξίας» (Statement of Outstanding Universal Value).
- IV. Παράγοντες που επηρεάζουν το στοιχείο, όπως βιομηχανική δραστηριότητα, αστικός σχεδιασμός, κλίμα, ανθρώπινη δραστηριότητα, ρύπανση και ο βαθμός που το επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά (Factors affecting the Property).
- V. Μέτρα προστασίας και διαχείρισης του συγκεκριμένου στοιχείου πολιτιστικής κληρονομιάς (Protection and Management of the Property).
- VI. Οικονομικοί και ανθρώπινοι πόροι (Financial and human resources).
- VII. Επιστημονική έρευνα και πρότζεκτ (Scientific studies and research projects).
- VIII. Εκπαίδευση, Ενημέρωση και Ευαισθητοποίηση (Education, Information, Awareness Building).

²⁵ Operational Guidelines, UNESCO 2021 παρ. 201 (μετάφραση από την γράφουσα).

²⁶ UNESCO, Periodic Reporting Questionnaire Procedure, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/prcycycle3/&msg=noDB&rememberme=true> (πρόσβαση 5/5/2022)

- IX. Διαχείριση επισκεψιμότητας και βιώσιμος τουρισμός (Visitor Management).
- X. Διαδικασίες ελέγχου και παρακολούθησης (Monitoring, periodic reporting).
- XI. Προσδιορισμός των διαχειριστικών προτεραιοτήτων της Κληρονομιάς (Identification of Priority Management needs).
- XII. Περίληψη και Συμπεράσματα (Summary and Conclusions).
- XIII. Επίδραση της κατάστασης της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Impact of the World Heritage Status).
- XIV. Καλές πρακτικές κατά την εφαρμογή της Σύμβασης 1972 (Good Practices in the Implementation of the World Heritage Convention).
- XV. Αξιολόγηση της διαδικασίας περιοδικού ελέγχου και παρακολούθησης (Assessment of the Periodic Reporting Process).

Με βάση τα παραπάνω διαφαίνεται ότι σημαντική παράμετρος στη διαδικασία ένταξης ενός στοιχείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι η είσοδός του σε ένα σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης και περιοδικού ελέγχου με **διττό χαρακτήρα**, αφενός ως **απολογισμός πεπραγμένων** και αφετέρου ως **μελλοντική κατεύθυνση**, καθώς το κράτος μέσα από τις αρμόδιες υπηρεσίες του λογίζεται ως ο θεματοφύλακας για την διατήρηση και βελτίωση της πολιτιστικής του κληρονομιάς ακολουθώντας με συνέπεια μία στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης με τον ισόρροπο συγκερασμό οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και πολιτιστικών παραμέτρων που άπτονται της κληρονομιάς του. Οι ενότητες που απαρτίζουν το επίσημο πρότυπο του περιοδικού ελέγχου υποδεικνύουν και τους κατάλληλους ποιοτικούς και ποσοτικούς δείκτες με βάση τους οποίους αναδεικνύεται το επίπεδο προστασίας, η υφιστάμενη κατάσταση, οι εν δυνάμει απειλές, τα κενά και οι βελτιώσεις που επιδέχεται το σύστημα διαχείρισης του στοιχείου πολιτιστικής κληρονομιάς. Ουσιαστικά αποτελεί μία **μορφή απολογισμού** και **peer reviewing** που αντανακλά δυνάμεις και αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές, ενώ παράλληλα προωθεί τον διαμοιρασμό γνώσεων και καλών πρακτικών στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων με άξονα την βιωσιμότητα.

Κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων πέρα από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες σημαντικό ρόλο παίζουν και άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς όπως οι τοπικές κοινότητες που συνδέονται με τα εγγεγραμμένα στον Κατάλογο στοιχεία, καθώς από

εκεί αντλείται σημαντικός όγκος πληροφοριών και υλικού που επιτρέπει την πρόσληψη μιας ολοκληρωμένης εικόνας για το μνημείο/χώρο. Η διαδικασία προϋποθέτει διαβουλεύσεις και διάλογο μεταξύ του κράτους, της τοπικής κοινωνίας και των γνωμοδοτικών οργάνων της UNESCO (Advisory Bodies), τα οποία είναι το ICOMOS, το IUCN, ο ICCROM και τα εξειδικευμένα Κέντρα και Ινστιτούτα της UNESCO (Category 2 Centres and Institutes in Culture)²⁷. Τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια αποστέλλονται στο World Heritage Centre, όπου συντάσσονται τα Regional Reports και αναπτύσσονται τα Regional Action Plans ανά γεωγραφική περιφέρεια, θέτοντας προτεραιότητες, στρατηγικές και στόχους²⁸. Με τη σειρά τους αυτά αξιοποιούνται από τους World Heritage Sites Managers καθοδηγώντας το ρόλο και το έργο τους ανά περιοχή.

Τέλος, η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς (World Heritage Committee) αποτελεί το αποφασιστικό όργανο που επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης. Σε αυτήν καταλήγουν και εξετάζονται τα Regional Reports και τα Regional Action Plans. Έχει διακυβερνητική σύνθεση και απαρτίζεται από 21 εκπροσώπους κρατών-μελών. Πρόσφατα, τον Νοέμβριο του 2021, η Ελλάδα εξελέγη ως μέλος της Επιτροπής γεγονός με ιδιαίτερη σημασία για την συμμετοχή και την προώθηση των ελληνικών θέσεων και την ανταλλαγή απόψεων πάνω σε πολιτιστικά ζητήματα και φυσικά στην διεκδίκηση της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Στην Επιτροπή λαμβάνονται αποφάσεις σε ετήσια βάση σχετικά με την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Σύμβασης UNESCO 1972 και την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης που συνάδουν με το πνεύμα της Agenda 2030 ανά περιφέρεια.

²⁷ UNESCO, Category 2 Centres and Institutes in Culture, “*Category 2 Institutes and Centres under the auspices of UNESCO form an important part of UNESCO’s network and as a general rule represent an effective partnership model for UNESCO’s programme delivery, significantly contributing to the Organization’s priority areas.*” Στο: <https://en.unesco.org/partnerships/culture/Category-2-Centres> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

²⁸ UNESCO, <https://whc.unesco.org/en/prcycle3/&msg=noDB&rememberme=true> (ημερομηνία πρόσβασης 5/5/2022).

2. Το εθνικό κανονιστικό και διαχειριστικό πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα με βάση τη Σύμβαση 1972 της UNESCO

2.1 Η συνταγματική προστασία του άρθρου 24 παρ. 1 και 6 Σ

Μέσα σε αυτό το σύγχρονο διεθνές πλαίσιο, η Ελλάδα αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση. Κράτος με τεράστιο μνημειακό και ιδιαίτερα αρχαιολογικό κεφάλαιο έχει να επιδείξει μια συνεχή και έντονη παρουσία όσον αφορά στην αρχαιολογική και εν γένει πολιτιστική προστασία από την ίδρυσή του έως τις μέρες μας²⁹. Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, ανθρωπογενούς και φυσικού προβλέπεται και καθιερώνεται ως κρατική υποχρέωση για πρώτη φορά, από το Σύνταγμα της Ελλάδας το 1975. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, όπως ισχύει και με την τελευταία του αναθεώρηση το 2019, συμβαδίζει με το πνεύμα της Σύμβασης της UNESCO (1972) τοποθετώντας στο ίδιο άρθρο την προστασία φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (άρθρο 24 Σ).³⁰ Η συνταγματική αυτή ρύθμιση είναι πρωτοποριακή και συμβαδίζει με τη διεθνή αντίληψη περί αλληλένδετου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η αναφορά στο Σύνταγμα της έννοιας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, όπως ακόμα σκιαγραφείται στο άρθρο 24 και το οποίο δεν είναι άλλο από την αντανάκλαση της μνήμης και της ιστορίας στο «χώρο». Κυρίαρχη έννοια που αναδεικνύεται από το συνταγματικό κείμενο είναι η έννοια του χώρου, φυσικού και αρχαιολογικού, που απεικονίζει τη σύνθεση μεταξύ φύσης και ιστορίας και αποτελεί κατεξοχήν επιλογή που αφορά τη σχέση τη μνήμης με αυτόν. Κατοχρώνεται τόσο ως κρατική υποχρέωση όσο και ως δικαίωμα με ατομικό (αμυντικό/αρνητικό), κοινωνικό (θετικό) και πολιτικό (συμμετοχικό) περιεχόμενο³¹. Ως κοινωνικό δικαίωμα, έχει θετικό περιεχόμενο, δηλαδή ο φορέας του έχει αξίωση λήψης θετικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος από το κράτος, στο πλαίσιο του κοινωνικού κεκτημένου. Ως πολιτικό δικαίωμα έχει ενεργητικό περιεχόμενο με ισχυρά διαδικαστικό και συμμετοχικό

²⁹ Μαλλούχου-Tufano, Φανή (2021), ο.π. σελ. 21

³⁰ Η Ελλάδα κύρωσε την Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς με τον ν. 1126/1981.

³¹ Τροβά, Ελένη (2003) *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/01*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 182.

χαρακτήρα και θεμελιώνει αξίωση του υποκειμένου για συμμετοχή στην άσκηση της κρατικής εξουσίας³².

Παράλληλα όμως μέσα από τις ισότιμου κανονιστικού κύρους συνταγματικές διατάξεις αναδύεται η εν δυνάμει συγκρουσιακή σχέση του ανωτέρω δικαιώματος με την ιδιοκτησία, φαινόμενο που απαντάται συχνά και στην καθημερινή διοικητική πρακτική και τις υποθέσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ. Η σχέση μεταξύ του δικαιώματος προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας επιλύεται ad hoc κάθε φορά υπό το πρίσμα της στάθμισης και του δημοσίου συμφέροντος. Τόσο ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 όσο και ο αναθεωρητικός του 2001 διαρρύθμισαν τη συγκρουσιακή αυτή σχέση κατά τρόπο αναλυτικό μεν, αλλά ταυτόχρονα καταλείποντα ευρέα περιθώρια δημιουργικής ερμηνείας στον εφαρμοστή του Συντάγματος³³. Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αξιοποίησε στο έπακρο τις ερμηνευτικές δυνατότητες που προσέφεραν οι διατάξεις των άρθρων 17 και 24 του Συντάγματος, ήδη υπό τη διατύπωσή τους πριν από την αναθεώρηση του 2001, προκειμένου να επιλύσει ad hoc τη συνταγματική σύγκρουση³⁴. Στο πλαίσιο αυτό το Συμβούλιο της Επικρατείας διαμόρφωσε μια εξαιρετικά πρωτοποριακή νομολογία όσον αφορά την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, προβαίνοντας σε άμεση εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 24 παρ. 1 και 6 Συντ. Τόσο το περιεχόμενο του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον» όσο και το πεδίο προστασίας του προσεγγίστηκαν από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας κατά τρόπο ευρύτατο. Έχει επίσης αναγνωριστεί η ενότητα του πολιτιστικού περιβάλλοντος με το φυσικό περιβάλλον, επί παραδείγματι ενός αρχαιολογικού χώρου με τη φυσική μορφολογία του τόπου όπου διαδραματίστηκε ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός³⁵. Το άρθρο 24 παρ. 6 του

³² Ibid.

³³ Κοντιάδης Ξενοφών (2003) Η συνταγματική διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, *Νόμος και Φύση* 2003, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/7037/i-suntagmatiki-diarruthmisi-tis-sxesis-metaksu-prostasias-tou-politistikou-periballontos-kai-dikaiomatos-tis-idioktias-ioulios-2003/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

³⁴ Ibid.

³⁵ Βλ. ΣτΕ 1474/1996, ΠΕ 301/1996, ΣτΕ 6485/1995, *Νόμος και Φύση* 1996.

2.2 Η αρχή της αειφορίας και η σύνδεση με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης: UNEP Agenda 2030.

Νομοθετικά και νομολογιακά κατοχυρώνεται και η αρχή της αειφορίας, η οποία αποτελεί βασικό άξονα των διαχειριστικών πολιτικών με βάση το Σύνταγμα, τα ευρωπαϊκά και διεθνή συμβατικά κείμενα, αλλά και την Στρατηγική Ευρώπη 2020. Ως αειφόρος ορίζεται η ανάπτυξη εκείνη που δεν εξαντλεί ούτε υποβαθμίζει τους φυσικούς και εν προκειμένω τους αισθητικούς πόρους, τα πολιτιστικά αγαθά δηλαδή, αλλά τα διαφυλάσσει για τις επερχόμενες γενιές³⁹. Η αρχή της αειφορίας δεν είναι έννοια στατική, ούτε έχει αποκλειστικά περιβαλλοντικό περιεχόμενο, οφείλει να συναρμόζεται με τις παραμέτρους της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και στόχο έχει να συμβαδίζουν η οικονομική μεγέθυνση, η κοινωνική συνοχή και η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού/πολιτισμικού περιβάλλοντος⁴⁰. Έχει σύνθετο και πολυδιάστατο χαρακτήρα, καθώς επιτάσσει τον διαρκή ανακαθορισμό των προτεραιοτήτων και των όρων πραγμάτωσής της⁴¹.

Η αξιοποίηση και η ουσιαστική εφαρμογή της αρχής της αειφορίας στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ δικαιώματος της ιδιοκτησίας και προστασίας των πολιτιστικών αγαθών προϋποθέτει την ανάδειξη συγκεκριμένων δεικτών προς στάθμιση⁴². Ο όρος αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη περιγράφει τη διαδικασία μετασχηματισμού όπου η αξιοποίηση περιβαλλοντικών και πολιτιστικών εν προκειμένω πόρων, η κατεύθυνση

³⁹ UN Report of the World Commission on Environment and Development/Brundtland Report (1987), *Our common future*, United Nations 1987, σελ. 14.

⁴⁰ Επισημαίνεται ότι η σχέση της βιώσιμης οικιστικής ανάπτυξης και του πολιτιστικού περιβάλλοντος είχε αναδειχθεί ήδη από το άρθρο 1 του ν. 2508/1997 στο πλαίσιο του οποίου η ανάδειξη του ιστορικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος των πόλεων αποτελούσε σκοπό του νόμου για την πραγμάτωση της βιώσιμης οικιστικής ανάπτυξης.

⁴¹ Mergos, George & Patsavos, Nikolas (2017) Chapter I, Introduction and Overview, Στο Mergos G., Patsavos N. (επιμ.) *Cultural Heritage and Sustainable Development, Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges*, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης. σελ. 12 Διαθέσιμο στο <https://ayla.culture.gr/wpcontent/uploads/2017/10/INHERIT-BOOK-PRINT-2.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2022)

⁴² Κοντιάδης, Ξενοφών (2003) Η συνταγματική διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, *Νόμος και Φύση 2003*, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/7037/i-suntagmatiki-diarruthmisi-tis-sxesis-metaksu-prostasias-tou-politistikou-periballontos-kai-dikaiomatos-tis-idioktias-ioulios-2003/> (ημερομηνία πρόσβασης: 6/5/2022)

των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι προσαρμογές στο θεσμικό πλαίσιο εναρμονίζονται με την εξυπηρέτηση σημερινών και μελλοντικών αναγκών. Υπό αυτό το πρίσμα, η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη αποσκοπεί στον ισόρροπο συνδυασμό της οικονομικής αποτελεσματικότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής προστασίας και ως αρχή διέπει και σηματοδοτεί την έκταση των μεταβολών και των παρεμβάσεων που είναι επιτρεπτές σήμερα ενόψει της δημιουργίας του μέλλοντος⁴³.

2.3 Ο νόμος 3028/2002 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με τον νόμο 4858/2021

Πέραν της περίοπτης συνταγματικής προστασίας στην Ελλάδα ο νόμος 3028/2002 κατ' εφαρμογή και σε σύμπλευση με το πνεύμα της Σύμβασης της UNESCO 1972 συγκέντρωσε και συστηματοποίησε την έως τότε αρκετά κατακερματισμένη νομοθεσία και δημιούργησε ένα συμπαγές νομικό πλαίσιο προστασίας, συμπληρώνοντας κενά και διορθώνοντας αναχρονισμούς που υπήρχαν στο προγενέστερο νομοθετικό κείμενο του κ.ν.5351/1932. Με τον «νέο αρχαιολογικό νόμο» αρχίζει η συστηματοποίηση και διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς χρονικά και εννοιολογικά⁴⁴, ξεκινά η ισότιμη στάση έναντι των αρχαίων και νεότερων μνημείων⁴⁵, η προστασία και διαχείριση αποκτούν κοινωνική διάσταση με έμφαση στο ρόλο των τοπικών κοινοτήτων, εισάγεται η έννοια της συμπληρωματικότητας στη δράσης κράτους και πολιτών με ενεργό συμμετοχή των ΟΤΑ, εν γένει το πλαίσιο προστασίας οργανώνεται, εμπλουτίζεται και εκσυγχρονίζεται⁴⁶. Αρχίζουν παράλληλα οι πρώτες συστηματικές προσπάθειες

⁴³ Τροβά, Ελένη (2003) «Η εννοιολογική κατηγοριοποίηση του ν. 3028/2002 και το Σύνταγμα μετά την αναθεώρηση του 2001-Σύνταγμα και πολιτιστική πολιτική», Στα Πρακτικά του Συνεδρίου του Ευρωπαϊκού Κέντρου Δημοσίου Δικαίου με θέμα «Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο» Αθήνα, 3-4 Ιουνίου 2003, σελ. 112 .

⁴⁴ Άρθρο 2 (ν.3028/2002).

⁴⁵ Άρθρο 1 παρ. 1 (ν.3028/2002) «*Αντικείμενο 1. Στην προστασία που παρέχεται με τον παρόντα Κώδικα υπάρχει η πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας από τους αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερα. Η προστασία αυτή έχει ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος.*» Η ρύθμιση παραμένει ίδια στον ν. 4858/2021.

⁴⁶ Πάντος Α. Πάντος (2002) *Ο Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής εν γένει κληρονομιάς». Η κοινοβουλευτική διαδικασία*, Αθήνα, Εκδόσεις: academia.edu, σελ. 10,

ευρετηρίασης του μνημειακού πλούτου της επικράτειας, καθώς και ειδικά πανεπιστημιακά προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών⁴⁷. Αρχίζουν επίσης συστηματικές προσπάθειες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του κοινού και των νέων γύρω από η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ανάγκης διάσωσης της για τις μελλοντικές γενεές με την εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων⁴⁸ στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους, με διοργάνωση εκθέσεων, συνεδρίων, με εκδόσεις και άλλες συναφείς δράσεις. Στόχος είναι η παιδεία, η αισθητική αγωγή και η ευαισθητοποίηση των πολιτών, η ανάδειξη και η ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, όπως προβλέπει ρητά και το άρθρο 3 του ν.3028/2002 αποδίδοντας συγκεκριμένο περιεχόμενο στην έννοια της προστασίας⁴⁹.

Ο νόμος 3028/2002 υπηρέτησε το σκοπό του μέχρι και πρόσφατα, οπότε και επικαιροποιήθηκε από τον ενιαίο κωδικοποιητικό νόμο 4858/2021⁵⁰, ο οποίος εκσυγχρόνισε για μία ακόμη φορά το προστατευτικό πλαίσιο εισάγοντας έννοιες και πρακτικές από τη διεθνή και ευρωπαϊκή πρακτική και εμπειρία λαμβάνοντας συνειδητά υπόψη ότι η διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής/πολιτισμικής κληρονομιάς εμπεριέχει μία ισχυρή, αδιαμφισβήτητη δυναμική αποτελώντας βασικό παράγοντα στρατηγικής, διεθνούς ακτινοβολίας και περιφερειακής ανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά με το νέο άρθρο 5 του ν. 4858/2021, που γίνεται εκτεταμένη αναφορά στη φύση και στους τρόπους προστασίας και ανάδειξής της με όρους βιωσιμότητας (άρθρο 5 παρ. 3). Επιπλέον, γίνεται μία προσθήκη στην παρ. 4 του άρθρου 10, ν. 4858/2021, σχετικά με την υλοποίηση έργων σε κηρυγμένα μνημεία, χρηματοδοτούμενων από εθνικούς πόρους ή

https://www.academia.edu/40670205/%CE_Law_3028_2002_On_the_protection_of_antiquities_and_the_cultural_heritage_in_general_The_parliamentary_procedure (ημερομηνία πρόσβασης: 6/5/2022).

⁴⁷ Μαλούχου-Tufano, Φανή (2021), ό.π.

⁴⁸ Πρόγραμμα Μελίνα, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://melinamercourifoundation.com/wp-content/uploads/melina.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 6/5/2022).

⁴⁹ Άρθρο 3 ν. 3028/2002 όπως παραμένει ίδιο στον ν. 4858/2021 ορίζοντας το περιεχόμενο και τις εκφάνσεις της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Βλ. και επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=2583> (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2022)

⁵⁰ ΦΕΚ Α 220 - 19.11.2021, *Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς.*

συγχρηματοδοτούμενων από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλων διεθνών οργανισμών όπου απαιτείται απόφαση Υπουργού ύστερα από γνωμοδότηση του αρμόδιου Συμβουλίου. Τέτοιου βεληνεκούς έργα υλοποιούνται κατά την πρόσφατη και τρέχουσα περίοδο με την χρηματοδότηση τόσο από το ΕΣΠΑ 2014-2020, όσο και με χορηγίες από το ίδρυμα Ωνάση (βλ. παρακάτω Μέρος Β'-Μελέτη Περίπτωσης). Προστίθενται επίσης νέα άρθρα (15^A έως 15^Δ) που αφορούν την προστασία και ειδικότερη διαχείριση των εναλίων αρχαιολογικών χώρων. Τέλος, σημαντικές είναι οι προσθήκες εννέα καινούργιων διατάξεων (άρθρα 34^A έως 34^Θ ν. 4858/2021) που βασίζονται στην Οδηγία 2014/60/ΕΕ και αφορούν στην επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από έδαφος κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πεδίο εφαρμογής των ανωτέρω διατάξεων αφορά *μόνο κράτη μέλη της Ε.Ε.* Επίσης *εφαρμόζονται για τα πολιτιστικά αγαθά που απομακρύνθηκαν παράνομα από το έδαφος της Ελλάδας μετά την 1η.1.1993, καθώς και στις αιτήσεις επιστροφής πολιτιστικών αγαθών που απομακρύνθηκαν παράνομα από το έδαφος άλλων κρατών μελών πριν από την 1η.1.1993.* Σε αυτό το σημείο αναδύεται ένα κενό προστασίας τόσο χρονικά, όσο και για διεκδικήσεις από και προς κράτη-μη-μέλη της Ε.Ε., όπως είναι για παράδειγμα το Ηνωμένο Βασίλειο. Ως εκ τούτου συνάγουμε ότι παραμένει έωλο το ρυθμιστικό πλαίσιο που θα στοιχειοθετούσε τη νομική βάση της διεκδίκησης των Μαρμάρων των Παρθενώνα, παρά την επικαιροποίηση και συστηματοποίηση της νομοθεσίας με τον νέο κωδικοποιητικό νόμο 4858/2021. Παρά την απουσία ειδικής νομικής βάσης το ζήτημα επιστροφής των Μαρμάρων χειρίζεται ειδική, διεπιστημονική 10μελής Επιτροπή υπό τον/την εκάστοτε Υπουργό ως υπόθεση με πολιτικό, διπλωματικό, διακρατικό χαρακτήρα μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένου Βασιλείου.

Εν γένει και στα δύο νομοθετήματα που αναλύσαμε ανωτέρω αναδεικνύονται γλαφυρά οι διεθνείς τάσεις που επικρατούν στο πεδίο της αρχαιολογικής προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αρχαίας και νεότερης, υλικής και άυλης με τις κεντρικές υπηρεσίες να διαδραματίζουν κομβικό ρόλο. Με βάση το νέο μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και τη σύγχρονη διοικητική πρακτική, αναδεικνύεται ταυτόχρονα η σπουδαιότητα του ρόλου των ΟΤΑ με τις επιμέρους Εφορείες Αρχαιοτήτων, ενώ και ο ρόλος των τοπικών κοινοτήτων αναβαθμίζεται προωθώντας ενεργά την συμμετοχικότητα των ενδιαφερομένων. Η συνέργεια όλων

των πλευρών θεωρείται ζητούμενο καθώς οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται και να υλοποιούνται με βάση διαδραστικές, διεπιστημονικές, συμμετοχικές διαδικασίες. Οι φορείς προστασίας και διαχείρισης πολλαπλασιάζονται, διαχέονται σε όλα τα επίπεδα και πλέον απαρτίζονται πέρα από ομάδες ειδικών και από ομάδες πολιτών σε εθελοντική βάση, καθώς και από εκπροσώπους του ιδιωτικού τομέα, ιδιαίτερα εκείνους που έχουν έννομο συμφέρον προκειμένου για επεμβάσεις στο διευρυμένο και ενιαίο πλέον πολιτιστικό περιβάλλον, όπως επενδυτές, ειδικούς οικονομικών και χωρικών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Νέοι τρόποι χρηματοδότησης της μνημειακής (και της αρχαιολογικής) προστασίας αναζητούνται και προωθούνται, ιδιωτικές επενδύσεις, συμπράξεις ιδιωτικού και κρατικού τομέα, συμμετοχικές, από τη βάση, χρηματοδοτικές διαδικασίες με πρωταρχικό γνώμονα τις κατά περίπτωση κοινωνικές ανάγκες και επιλογές.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μελέτη Περίπτωσης: Η Ακρόπολη των Αθηνών

Τα μνημεία τονίζουν την ιστορία και την ιδιαίτερη πολιτιστική φυσιογνωμία της χώρας, τις αξίες που διαχρονικά διαπνέουν την ύπαρξή της και δημιουργούν διαύλους γόνιμου διαπολιτισμικού διαλόγου με άλλες χώρες στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής και της διεθνούς διπλωματίας. Στο πλαίσιο μιας κοινωνίας πολλαπλές ιστορικότητες διαδέχονται η μια την άλλη, καθώς οι άνθρωποι επενεργούν στο περιβάλλον και την πολιτιστική και πολιτισμική τους κληρονομιά, σε μια προσπάθεια συνέχισης, κατανόησης και ανα-νοηματοδότησης του παρελθόντος με βάση τις ισχύουσες ανάγκες, αντιλήψεις και συνθήκες⁵¹. Με αυτό τον τρόπο η μνήμη μεταβιβάζεται και ανατροφοδοτείται ταυτόχρονα από κάθε γενιά καταλείποντας διαφορετικές στρώσεις ιστορικότητας, ως αλληπάλληλα επίπεδα ενός διαφοροποιημένου νοηματικού περιεχομένου του παρελθόντος στο παρόν και το μέλλον. Η ανάγκη για προστασία των καταλοίπων του παρελθόντος, της ανθρώπινης ύπαρξης και δράσης έχει ιστορική, φιλοσοφική, αισθητική, κοινωνιολογική, επιστημονική και ανθρωπολογική αξία και διάσταση⁵².

Η ανθρώπινη, όπως και κάθε ύπαρξη είναι προϊόν μία ατέρμονης συνέχειας μέσα στην απροσδιόριστη διάσταση του χρόνου. Καταφέρνει ωστόσο να βρει τις ρίζες της μέσα από την ακτινοβολία ορισμένων σημαντικών έργων με συμβολική σημασία, τα οποία γεφυρώνουν το παρόν με το παρελθόν και σηματοδοτούν τη σχέση αυτή του ανθρώπου με το χρόνο. Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί λοιπόν μια πολιτική, ιστορική και αισθητική απόφαση μνήμης ή λήθης. Οι όροι «μνημείο», «αρχαιολογικός χώρος», «αρχαιολογική κληρονομιά», «τόπος», «πολιτιστικό τοπίο»

⁵¹ Καρατσώλης, Κώστας (2018) Πολιτιστική Κληρονομιά και Οικονομική Ανάπτυξη, Περιοδικό *Νόμος και Φύσις*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/18567/politistiki-klironomia-kai-oikonomiki-anaptyksi-2/> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

⁵² Lowenthal D. (1985) *The Past is a foreign Country*, Cambridge University Press, σελ. 27.

και «τοπίο» αναλύουν και φωτίζουν διαστάσεις των «ακίνητων μνημείων» και συνδέουν τα ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας με το φυσικό περιβάλλον και τη συλλογική μνήμη⁵³. Ο πολιτισμός αποτελεί βασικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας ενός λαού καθώς και αποφασιστικό παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Κατεξοχήν τομέας της κρατικής δραστηριότητας πλέον, η προστασία των πολιτιστικών αγαθών είναι συνδεδεμένη με την επίτευξη των βασικών σκοπών του κράτους σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο.

3. Οι εθνικές διαχειριστικές πρακτικές με οικουμενική διάσταση στο μνημείο της Ακρόπολης των Αθηνών

3.1. Η έννοια της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί έναν πολυδιάστατο επιστημονικό κλάδο που περιλαμβάνει: αφενός την αντίληψη που διαμορφώνουμε για τα αρχαία και νεότερα, υλικά και άυλα στοιχεία του παρελθόντος και αφετέρου τις αποφάσεις που λαμβάνουμε σχετικά με το παρόν και το μέλλον τους.⁵⁴ Είναι ένα πολύμορφο πεδίο που συντίθεται και εξετάζει πολλαπλά στοιχεία και προεκτάσεις και φέρει διττό χαρακτήρα, αφενός θεωρητικό, επιστημονικό, ακαδημαϊκό και αφετέρου πρακτικό, εφαρμοστικό⁵⁵. Ασκείται σε διοικητικό επίπεδο με βάση το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, το οποίο τροφοδοτείται από διεθνείς και ευρωπαϊκές κατευθύνσεις μέσα από οδηγίες και συμβάσεις. Επίσης ασκείται μέσα από διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε άλλους πολιτιστικούς φορείς σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Θεωρείται τμήμα της συνολικής πολιτιστικής πολιτικής και του εκάστοτε φορέα και

⁵³ Καραδήμου, Αγνή (2018) Η προστασία των χώρων και των ακίνητων μνημείων στα ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο περιοδικό *Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/18675/i-prostasia-ton-xoron-kai-ton-akiniton-mnimeion-sta-eyropaiika-kai-diethni-keimena-prostasias-tis-politistikis-klironomias/> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022)

⁵⁴ Λεκάκης, Στέλιος (2015) «Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Μια επισκόπηση», Στα Πρακτικά του Διεπιστημονικού Συνεδρίου: «Η Αρχαιολογία του Σήμερα, Μνημεία και Άνθρωποι σε Κρίση», 19-20 Μαρτίου 2015, σελ. 115.

⁵⁵ Ibid.

πλέον περιστρέφεται γύρω από τον άξονα της βιώσιμης ανάπτυξης⁵⁶. Με τον γενικότερο όρο διαχείριση εννοούμε περισσότερο την ολιστική, συστηματική αντιμετώπιση των μνημείων και την ένταξή τους μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που εξασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους. Η διαχείριση δεν είναι μια στιγμιαία παρέμβαση χωρίς συνέχεια, αλλά μια διαδικασία που αναπτύσσεται συνεχώς στο χρόνο, όπως προβλέπουν και οι Επιχειρησιακές Οδηγίες της UNESCO επί τη βάση συγκεκριμένων μελετών, με συγκεκριμένη στρατηγική, μεθοδολογία και με συγκεκριμένα εργαλεία και τεχνικές, που διέπονται από λογική ακολουθία και αποτελεσματικότητα.

Στην Ευρώπη τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες καταγράφεται μια εμφανής στροφή της αρχαιολογίας και της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς προς περισσότερο κοινωνικούς στόχους. Εκκινώντας από αυτή τη βάση, αλλά και σε ένα πλαίσιο ευρύτερου αναστοχασμού της αρχαιολογικής επιστήμης (ποιος ασχολείται με τις αρχαιότητες, για ποιον αποδέκτη και με ποιον σκοπό), παρατηρείται μια συστηματικότερη ενασχόληση με «τα κοινά», δηλαδή τους φορείς και εκφραστές της πολιτιστικής κληρονομιάς⁵⁷. Σημαντικά στοιχεία είναι η αμεσότητα, η αποκέντρωση και η δημιουργική συνεργασία με τις ενδιαφερόμενες κοινότητες, τοπικές και απομακρυσμένες, ειδικές ή μη ειδικές⁵⁸. Η αρχαιολογία και η πολιτιστική πολιτική γίνεται έτσι αντιληπτή όχι ως κανονιστική δομή αλλά ως κοινωνική πρακτική και ως προσωπική, βιωματική εμπλοκή του επισκέπτη⁵⁹. Ως τέτοια, έχει την υποχρέωση να λάβει υπόψη της και να ενσωματώσει κατά το δυνατό τις εμπειρίες και τις προσδοκίες των ενδιαφερομένων ομάδων και να διαχειριστεί κριτικά την πολυφωνία που προκύπτει, αντί να αποφασίσει μόνη της το αφήγημα που θα παρουσιάσει σε ένα γενικό, αδιαφοροποίητο και υποθετικό κοινό. Η αναστοχαστικότητα της σύγχρονης αρχαιολογίας συμβαδίζει με την πολυφωνία των διαφορετικών ερμηνειών του

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Λεκάκης, Στέλιος, Πάντζου, Νότα (2021) Μνήμη, ταυτότητα και τοπικές κοινωνίες. Ο ρόλος της αρχαιολογικής εθνογραφίας στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Στο Βλίζος Στ., Πάντζου Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα, Εκδόσεις diadrasis. Org., σελ. 33.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Πούλιος, Ιωάννης (2012) Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς, Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης, Στο Περιοδικό Αρχαιογνωσία, Τόμος 16, Τεύχη 1-3.

παρελθόντος⁶⁰. Κάθε πολιτιστικό αγαθό, μπορεί εν πολλοίς, να αντιμετωπιστεί, εκτός των άλλων, ως ένας ζωντανός οργανισμός, ως ένα σύνολο με γνωρίσματα και απαιτήσεις, οι οποίες αλλάζουν στο χρόνο, προσαρμοζόμενες στον τρόπο με τον οποίο το βλέπουμε, στις προσδοκίες μας από αυτό, και στις προβολές μας σε αυτό.

3.2. Το πρόγραμμα κατάρτισης ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων για κάθε ενταγμένο μνημείο και χώρο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO

Η ανάγκη κατάρτισης ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων προκύπτει από το γεγονός ότι τα μνημεία και οι χώροι που εγγράφονται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (εφεξής, Κατάλογος ΠΠΚ) ανταποκρίνονται σε μια σειρά κριτηρίων που πιστοποιούν την «Εξέχουσα Οικουμενική τους Αξία». Ως εκ τούτου, το σύστημα που εφαρμόζεται για την προστασία και διαχείρισή τους θα πρέπει να εξασφαλίζει ότι οι εν γένει αξίες τους, όπως και οι όροι ακεραιότητας και αυθεντικότητας που πρέπει να πληρούνται κατά την εγγραφή, διατηρούνται ή θα βελτιωθούν στο μέλλον. Τα τελευταία χρόνια η ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου διαχειριστικού σχεδίου αποτελεί προϋπόθεση για την κατάθεση υποψηφιότητας ενώπιον των αρμόδιων οργάνων της UNESCO, προκειμένου ένα μνημείο ή χώρος να εγγραφεί στον Κατάλογο. Εν τούτοις οι παλαιότερες εγγραφές, μεταξύ αυτών και όλα τα εγγεγραμμένα ελληνικά μνημεία, πλην της παλιάς πόλης της Κέρκυρας και πρόσφατα του αρχαιολογικού χώρου των Φιλίππων, έχουν περιληφθεί στον Κατάλογο χωρίς σχέδιο διαχείρισης, πράγμα που πλέον συνιστά εκκρεμότητα από την πλευρά της χώρας μας. Πέραν όμως της υποχρέωσης αυτής, στο πλαίσιο της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, η κατάρτιση των σχεδίων θα δημιουργήσει το πλαίσιο για μια ολοκληρωμένη διαχείριση των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, εισάγοντας έναν στρατηγικό σχεδιασμό για κάθε μνημείο χωριστά, θέτοντας προτεραιότητες, στόχους και χρονοδιαγράμματα και καλύπτοντας

⁶⁰ Ibid.

με πλήρη τρόπο όλες τις πτυχές της διαχείρισης ενός πολιτιστικού αγαθού σύμφωνα με τις σύγχρονες διεθνείς αντιλήψεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε κάθε Σχέδιο Διαχείρισης περιλαμβάνεται βραχυπρόθεσμος, μεσοπρόθεσμος και μακροπρόθεσμος προγραμματισμός ενεργειών που ιεραρχεί χρονικά και περιγράφει τις σχεδιαζόμενες δράσεις και στόχους⁶¹. Ο προγραμματισμός αυτός, μετά την εγγραφή του μνημείου/χώρου στον Κατάλογο ΠΠΚ και κατά την υλοποίησή του, τίθεται υπόψη των αρμόδιων οργάνων της UNESCO. Για την εκπόνηση των προαναφερόμενων διαχειριστικών σχεδίων των ελληνικών μνημείων και χώρων απαιτείται η προηγούμενη αναλυτική και πλήρης επιστημονική τεκμηρίωσή τους, καθώς και η καταγραφή και κατανόηση μιας σειράς παραμέτρων που επηρεάζουν διαχρονικά με θετικό ή αρνητικό τρόπο τα μνημεία/χώρους. Για την Ελλάδα η Πράξη «Ολοκληρωμένη Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων, Εκπόνηση Σχεδίων Διαχείρισης για τα εγγεγραμμένα Μνημεία και Χώρους της Ελλάδας στον ΚΠΚ της UNESCO» με Κωδικό ΟΠΣ 5001546 εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα 2014-2020», εκτείνεται στο χρονικό διάστημα από 2018 έως 2023 και θα υλοποιηθεί μέσα από τρία υποέργα: Υποέργο 1 Ενέργειες Τεκμηρίωσης Ελληνικών Μνημείων ΚΠΚ και Υποστήριξης του Έργου, Υποέργο 2 Προμήθεια Ηλεκτρονικού Εξοπλισμού, Υποέργο 3 Κατάρτιση Διαχειριστικών Σχεδίων Ελληνικών Μνημείων και Χώρων Παγκόσμιας Κληρονομιάς⁶².

Συνοψίζοντας κάθε πολιτιστικό αγαθό, μπορεί εν πολλοίς, να αντιμετωπιστεί, εκτός των άλλων, ως ένας ζωντανός οργανισμός, ως ένα σύνολο με γνωρίσματα και απαιτήσεις, οι οποίες αλλάζουν στο χρόνο, προσαρμοζόμενες στον τρόπο με τον οποίο το βλέπουμε, στις προσδοκίες μας από αυτό, και στις προβολές μας σε αυτό. Καθώς η αντίληψή μας για το παρελθόν αλλάζει και μετατρέπεται ανάλογα με τις συλλογικές

⁶¹ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ετήσιο Σχέδιο Δράσης 2022, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2021/12/yp_politismou_2022.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022)

⁶² Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα», διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.epdm.gr/el/Pages/apofasisentaxis.aspx> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

επιθυμίες μιας κοινωνίας ως προς τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος, η διαχείρισή τους αποτελεί μια διαδικασία χωρίς τέλος, η οποία οφείλει να ισορροπεί ανάμεσα στην αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τις απαιτήσεις μας από αυτή⁶³.

3.3. Η ένταξη ενός μνημείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO

Η Ελλάδα αριθμεί σήμερα 18 εγγραφές μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και οικισμών στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Καλύπτουν χρονολογικά όλες τις περιόδους από την προϊστορία έως τους νεότερους χρόνους και γεωγραφικά απλώνονται σχεδόν σε όλη την επικράτεια. Όπως σε όλες τις χώρες παγκοσμίως, έτσι και στην Ελλάδα, οι τοποθεσίες που επιλέγονται να γίνουν μέρος της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της μνημειακής κληρονομιάς της χώρας. Κάθε ενδιαφερόμενη χώρα δημιουργεί έναν Κατάλογο, μια Δοκιμαστική Λίστα (Tentative List), με τα σημαντικότερα μνημεία και τοποθεσίες της φυσικής και πολιτιστικής της κληρονομιάς. Σκοπός είναι αυτή η λίστα να υποβληθεί στο Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς για επιθεώρηση και έλεγχο. Κατόπιν προωθείται στα συμβουλευτικά σώματα ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών) και IUCN (World Conservation Union) αντίστοιχα για εκτίμηση ως προς την πολιτιστική και φυσική τους αξία. Επίσης ζητείται η γνωμοδότηση του Διεθνούς Κέντρου για την Μελέτη της Διαφύλαξης και Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (ICCROM). Η απόφαση για την εγγραφή ή μη του στοιχείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς λαμβάνεται από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς (World Heritage Committee).

Τα κριτήρια επιλογής μέχρι το 2004 ήταν πέντε, ενώ έκτοτε αυξήθηκαν σε δέκα και χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει έξι κριτήρια με πολιτιστική φύση και η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τέσσερα κριτήρια που αφορούν

⁶³ Βλαζάκη-Ανδρεαδάκη, Μαρία (2021), Πρόλογος, Στο. Βλίζος Στ, Πάντζου Ν.(επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα, Εκδόσεις Diadrasis. org., σελ. 3.

την φυσική κληρονομία. Τα κριτήρια αυτά αναθεωρούνται τακτικά από την Επιτροπή για να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εξελίξεις. Σήμερα τα κριτήρια ανέρχονται σε δέκα και είναι τα εξής⁶⁴:

- I. Το πολιτιστικό αγαθό να αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής ευφυΐας.
- II. Να προβάλλει σημαντικές μεταβολές στις ανθρώπινες αξίες για μακρά περίοδο χρόνου ή σε μία πολιτιστική περιοχή του κόσμου, σε σχέση με την αρχιτεκτονική ή την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες, την πολεοδομία ή τον σχεδιασμό τοπίων.
- III. Να αποτελεί μια μοναδική ή εξαιρετική μαρτυρία για κάποια πολιτισμική παράδοση ή πολιτισμό ζώντα ή εξαφανισμένο.
- IV. Να αποτελεί μοναδικό παράδειγμα τύπου κτηρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που απεικονίζει σημαντικά στάδια της ανθρώπινης ιστορίας.
- V. Να αποτελεί σημαντικό παράδειγμα παραδοσιακού οικισμού, χερσαίας ή θαλάσσιας χρήσης, το οποίο αντιπροσωπεύει έναν πολιτισμό ή πολιτισμούς ή της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, ιδιαίτερα όταν το τελευταίο έχει γίνει ευάλωτο υπό την πίεση μη αναστρέψιμων αλλαγών.
- VI. Να συνδέεται άμεσα ή απτά με γεγονότα ή ζώσες παραδόσεις, με ιδέες ή πεποιθήσεις, με καλλιτεχνικά ή λογοτεχνικά έργα εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας.
- VII. Να περιέχει εξαιρετα φυσικά φαινόμενα ή περιοχές μοναδικής φυσικής ομορφιάς και αισθητικής.
- VIII. Να είναι μοναδικό παράδειγμα αντιπροσωπευτικών φάσεων της ιστορίας της Γης, σε συνδυασμό με την ιστορία της ζωής, σημαντικών σε

⁶⁴ UNESCO, The Criteria for Selection in the World Heritage List, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/criteria/> (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022).

συνάρτηση με την εξέλιξη γεωλογικών διαδικασιών για τη διαμόρφωση γεωσχηματισμών ή σημαντικών γεωμορφικών ή φυσιογραφικών χαρακτηριστικών.

- IX. Να είναι εξαιρετικό παράδειγμα σημαντικών οικολογικών και βιολογικών διαδικασιών υπό εξέλιξη στο πλαίσιο της ανάπτυξης οικοσυστημάτων χερσαίων, υδάτων, παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων και κοινοτήτων φυτών και ζώων».
- X. Να περιέχει τα πιο αξιόλογα φυσικά ενδιαίτηματα για τη συντήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, καθώς και εκείνα τα είδη που απειλούνται με οικουμενική αξία από επιστημονική άποψη ή της διατήρησης του είδους⁶⁵.

Σύμφωνα με τις προϋποθέσεις της UNESCO, για να αναγνωρισθεί ένα μνημείο ή μια τοποθεσία ως Εξέχουσας Οικουμενικής Αξίας, εκτός από τα προαναφερόμενα κριτήρια θα πρέπει να πληροί το κριτήριο της «αυθεντικότητας» (authenticity) και το κριτήριο της «ακεραιότητας» (integrity). Παράλληλα, οφείλει το κράτος να διαθέτει και να αποδεικνύει ένα επαρκές σύστημα προστασίας και διαχείρισης για να επιτευχθεί η διαφύλαξή τους (UNESCO, Operational Guidelines 2021).

3.3.1. Περιγραφή του Μνημείου της Ακρόπολης των Αθηνών, όπως αποτυπώνεται στο φάκελο της UNESCO

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην ιστοσελίδα και τον φάκελο της UNESCO, η Ακρόπολη των Αθηνών εντάχθηκε στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς το 1987 βάσει των εξής κριτηρίων⁶⁶:

I. Τα αρχιτεκτονήματα της Ακρόπολης των Αθηνών σε συνδυασμό με τη φυσικό περιβάλλον που συνθέτουν αποτελούν ένα μνημειώδες αριστούργημα μοναδικής ομορφιάς.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ UNESCO, Acropolis of Athens, <https://whc.unesco.org/en/list/404> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

II. Τα μνημεία της Ακρόπολης έχουν εμπνεύσει όχι μόνο την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, αλλά αποτελούν υποδειγματικά πρότυπα και στη σύγχρονη εποχή.

III. Η Ακρόπολη των Αθηνών αποτελεί μοναδική μαρτυρία για τις θρησκείες της αρχαίας Ελλάδας. Από τους μύθους μέχρι και την θεσμοθέτηση της λατρείας, η πολυπλοκότητα και ο πλούτος της αθηναϊκής θρησκείας αποτυπώθηκε με τη μορφή ναών και βωμών. Ο Παρθενώνας αφιερωμένος στην θεά Αθηνά, την προστάτιδα της πόλης.

IV. Η Ακρόπολη των Αθηνών απεικονίζει σημαντικές φάσεις της ιστορίας, καθώς ο βράχος κατοικείται ήδη από τα Νεολιθικά χρόνια (4000/3500-3000 π.Χ.).

VI. Τα μνημεία του ιερού βράχου της Ακρόπολης αποτελούν απτές μαρτυρίες των κλασικών Ελλήνων πολιτικών (Θεμιστοκλής, Περικλής), της φιλοσοφικής σκέψης (Σωκράτης, Πλάτωνας), των επιτευγμάτων των αρχιτεκτόνων και καλλιτεχνών (Φειδίας, Αγοράκριτος, Ικτίνος, Καλλικράτης). Συμβολίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας⁶⁷.

Σύμφωνα με την περιγραφή που αποτυπώνεται στην επίσημη ιστοσελίδα της UNESCO, «Ο λόφος της Ακρόπολης φιλοξενεί το πιο εντυπωσιακό και πλήρες αρχαιοελληνικό μνημειακό συγκρότημα που υπάρχει ακόμα στην εποχή μας. Η Ακρόπολη της Αθήνας και τα μνημεία της αποτελούν οικουμενικά σύμβολα του κλασικού πνεύματος και του πολιτισμού και αποτελούν το μεγαλύτερο αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό συγκρότημα που κληροδότησε η ελληνική αρχαιότητα στον κόσμο. Στο δεύτερο μισό του πέμπτου αιώνα π.Χ., καθώς η σκέψη και η τέχνη άνθησαν, μια εξαιρετική ομάδα καλλιτεχνών έθεσε σε εφαρμογή τα φιλόδοξα σχέδια του Αθηναίου πολιτικού Περικλή και, υπό την εμπνευσμένη καθοδήγηση του γλύπτη Φειδία, μετέτρεψε τον βραχώδη λόφο σε μοναδικό μνημείο σκέψης και τέχνης. Τα σημαντικότερα μνημεία χτίστηκαν εκείνη την εποχή: ο Παρθενώνας, χτισμένος από τον Ικτίνο, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια, η μνημειακή είσοδος στην Ακρόπολη, σχεδιασμένη από τον Μνησικλή και ο μικρός ναός της Αθηνάς Νίκης»⁶⁸. Ακριβώς

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ UNESCO, Outstanding Universal Value, Brief Synthesis: Acropolis of Athens, (μετάφραση της γράφουσας), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/list/404> (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022).

αυτή η περιγραφή συμπυκνώνει το πνεύμα της ένταξης του συγκεκριμένου, εμβληματικού μνημείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς με πρωτοβουλία της Ελλάδας. Με τον ιερό αυτό χώρο σχετίζονται οι σημαντικότεροι μύθοι της αρχαίας Αθήνας, οι μεγάλες θρησκευτικές εορτές, οι παλαιότερες λατρείες της πόλης αλλά και ορισμένα από τα καθοριστικά για την ιστορία της γεγονότα⁶⁹. Σύμβολο της Δημοκρατίας, της αρχαιοελληνικής Φιλοσοφίας και της Αρχιτεκτονικής επιβιώνει μέσα στο χρόνο παρά τις καταστροφές, τους πολέμους, τους σεισμούς, τις πυρκαγιές και τις παρεμβάσεις που έχει υποστεί ανά τους αιώνες από τον ανθρώπινο και τον φυσικό παράγοντα. Η Ακρόπολη αποτελεί ορόσημο του παγκόσμιου πολιτιστικού κεφαλαίου, καθιστώντας παράλληλα αδήριτη την ανάγκη για ορθολογική και αποτελεσματική διαχείριση του συνόλου του χώρου και των μνημείων που φιλοξενεί.

3.4. Η στρατηγική τοποθέτηση του νέου Μουσείου απέναντι από τον Βράχο της Ακρόπολης

Σε απόλυτη χωρική και οπτική σύνδεση με το Μνημείο είχε κατασκευασθεί το παλιό Μουσείο της Ακρόπολης. Το 1863, αποφασίστηκε να χτιστεί σε χώρο νοτιοανατολικά του Παρθενώνα και στις 30 Δεκεμβρίου του 1865 έγινε η θεμελίωσή του⁷⁰. Ωστόσο, η μικρή του έκταση, μόλις 800 τ.μ., δεν του επέτρεπε να στεγάσει τα ευρήματα των μεγάλων ανασκαφών της Ακρόπολης που ξεκίνησαν το 1886. Εν τέλει, από τη δεκαετία του 1970 κατέστη σαφές ότι το παλιό Μουσείο έπρεπε να αντικατασταθεί με ένα καινούργιο. Αυτή η αναγκαιότητα είχε πρακτικό και συμβολικό χαρακτήρα, καθώς στόχευε να στεγάσει τόσο τα προηγούμενα και παρόντα ευρήματα, όσο και τα βιαίως απομακρυνθέντα Μάρμαρα του Παρθενώνα (γνωστά και ως ελγίνεια) ως ο πλέον κατάλληλος και σύγχρονος χώρος για την υποδοχή και την ασφαλή φύλαξή τους. Το σχέδιο ήταν να δημιουργηθεί ο χώρος που θα διέθετε όλες

⁶⁹ Κόμβος Οδυσσέας, [Odysseus.culture.gr](http://odysseus.culture.gr), Ακρόπολη Αθηνών, Ιστορία, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2384 (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

⁷⁰ Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, Η ιστορία του Μουσείου, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/i-istoria-toy-moyseiou> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

τις απαραίτητες τεχνικές εγκαταστάσεις για τη συντήρηση των ανεκτίμητων έργων της Ελληνικής τέχνης και όπου θα μεταφέρονταν τα γλυπτά του Παρθενώνα, οι Καρυάτιδες και όσα γλυπτά βρίσκονταν στις αποθήκες του παλαιού Μουσείου⁷¹.

Το 1989 η Μελίνα Μερκούρη, που ως Υπουργός Πολιτισμού ταύτισε την πολιτική της με τη διεκδίκηση της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο, κίνησε έναν νέο διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό. Μεσολάβησαν αρκετά χρόνια μελέτης, σχεδιασμού και υλοποίησης του σημαντικού αυτού έργου. Τελικά το νέο Μουσείο της Ακρόπολης θεμελιώθηκε το 2003 και τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν στις 20 Ιουλίου 2009, οπότε και άνοιξε για το κοινό. Η συνολική του επιφάνεια είναι 25.000 τετραγωνικά και ο εκθεσιακός χώρος είναι 14.000 τετραγωνικά μέτρα. Βρίσκεται 300 περίπου μέτρα νοτιοανατολικά του Παρθενώνα, στην ιστορική συνοικία Μακρυγιάννη⁷².

Πέραν των εκθεσιακών χώρων, το Μουσείο διαθέτει ένα αμφιθέατρο 200 θέσεων, μία αίθουσα εικονικής πραγματικότητας, μία αίθουσα περιοδικών εκθέσεων, εστιατόριο και καφέ. Ο τελευταίος όροφος του Μουσείου, η αίθουσα του Παρθενώνα, προσφέρει πανοραμική θέα της Ακρόπολης και της σύγχρονης Αθήνας. Η αρχιτεκτονική του Μουσείου επιδιώκει την οπτική σύνδεση των εκθεμάτων του με τον βράχο και τα μνημεία της Ακρόπολης. Συγχρόνως, επιτρέπει την πανοραμική θέαση των ιστορικών λόφων και των βουνών της Αττικής, αλλά και του σύγχρονου αστικού τοπίου. Παράλληλα, χάρη στα γυάλινα δάπεδα στο εσωτερικό του, είναι ορατός ο αρχαιολογικός χώρος που εκτείνεται στα θεμέλιά του. Με τον τρόπο αυτό το Μουσείο δεν απομονώνεται, αντίθετα γίνεται η συνέχεια του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και δηλώνει τη σχέση του με αυτό⁷³. Τα ανωτέρω αποτυπώνουν την πρωτότυπη σκέψη της στρατηγικής κατασκευής και τοποθέτησης του νέου Μουσείου απέναντι από τον Ιερό Βράχο. Η ευθεία οπτική σύνδεσή τους εντείνει την αίσθηση

⁷¹ Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, Το κτίριο του Μουσείου, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/ktirio-toy-moyseioy> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

συνδιαλλαγής και φυσικής ενότητας των αντικειμένων που αντλούν την προέλευσή τους από το Μνημείο και πλέον προστατεύονται, συντηρούνται και παρουσιάζονται ως εκθέματα στις σύγχρονες αίθουσες του Μουσείου της Ακρόπολης.

3.4.1. Διεθνείς διακρίσεις για το Μουσείο της Ακρόπολης

Οι ανωτέρω παραδοχές επιβεβαιώνονται και μέσα από πληθώρα διεθνών διακρίσεων, τις οποίες το νέο Μουσείο της Ακρόπολης έχει λάβει ανά τα χρόνια. Τον Μάιο του 2013 η βρετανική εφημερίδα Sunday Times κατέταξε το νέο Μουσείο της Ακρόπολης στην 3η θέση στη Λίστα με τα 50 καλύτερα Μουσεία του κόσμου⁷⁴. Το 2012 βραβεύτηκε από το International Institute for Conservation (IIC) για το πρόγραμμα συντήρησης και αποκατάστασης των Καρυάτιδων με τεχνολογίες λέιζερ⁷⁵. Επιπλέον το νέο κτήριο του Μουσείου βρέθηκε ανάμεσα στις έξι επικρατέστερες υποψηφιότητες για το βραβείο σύγχρονης αρχιτεκτονικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Mies van der Rohe» για το 2011⁷⁶. Τον Νοέμβριο του 2010 σε διαγωνισμό της Ένωσης Δημοσιογράφων Τουριστικών Συντακτών Μεγάλης Βρετανίας ψηφίσθηκε ως το Καλύτερο Μουσείο του Κόσμου⁷⁷. Η διεθνής καλλιτεχνική επιθεώρηση *The Art Newspaper* κατέταξε το μουσείο της Ακρόπολης στην 25η θέση ανάμεσα στα 100 πιο δημοφιλή μουσεία τέχνης στον κόσμο για το 2010⁷⁸.

Η «μεταμόρφωση» ενός μουσείου με βάση τα σύγχρονα δεδομένα, σύμφωνα και με τον ορισμό του από το ICOM (International Council of Museums), δρα προς όφελος

⁷⁴Archaiology Wiki, Acropolis Museum World's 3rd best Museum, (15.03.2013) διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.archaeology.wiki/blog/2013/05/15/acropolis-museum-worlds-3rd-best-museum/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁷⁵Popaganda, Χρόνια πολλά στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης (20.06.2014), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://popaganda.gr/citylife/chronia-polla-neo-mousio-tis-akropolis/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁷⁶ Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τελετή απονομής βραβείων στους νικητές του βραβείου σύγχρονης αρχιτεκτονικής EE/2011, Βραβείο Mies van der Rohe, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_11_758 (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁷⁷Popaganda, Χρόνια πολλά στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης (20.06.2014), διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://popaganda.gr/citylife/chronia-polla-neo-mousio-tis-akropolis/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁷⁸Hellenicaworld, Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης, Ιστορικά και διακρίσεις, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/Athina/MouseioAkropolis.html> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

όχι μόνο του ίδιου του θεσμού αλλά και του πολίτη, αφού στους στόχους του κυριαρχεί πλέον ο προσανατολισμός προς το ευρύ κοινό και τον κοινωνικό ρόλο του⁷⁹. Άλλωστε η έννοια του μουσείου δεν είναι στατική, αλλά μεταβάλλεται στο χρόνο. Για να καταστεί ένα μουσείο βιώσιμο πρέπει να είναι ανοιχτό στο κοινό, να διαμορφώνει εμπειρίες με γνώμονα τη διάδραση με το κοινό, και να εντάσσεται στην καθημερινότητα της τοπικής κοινωνίας. Το Μουσείο της Ακρόπολης λειτουργεί με σταθερό και διευρυμένο ωράριο, όλες τις ημέρες της εβδομάδας, παρέχει ημέρες ελεύθερης εισόδου και δράσεις με δωρεάν πρόσβαση⁸⁰. Επιπλέον κατά την πανσέληνο του Αυγούστου παραμένει ανοικτό μέχρι αργά το βράδυ και δέχεται του επισκέπτες δωρεάν, ενώ φιλοξενεί συναυλίες στον προαύλιο χώρο του. Παράλληλα μέσα από το νέο πρόγραμμα ψηφιοποίησης των συλλογών του προσφέρει δυνατότητες εικονικής περιήγησης ενισχύοντας την πρόσβαση στα εκθέματα, καθώς και την εξωστρέφειά του⁸¹.

⁷⁹Βλίζος Στ. (2021) Μουσεία, Φορείς και Τοπική Κοινωνία: Παρεμβάσεις «Μουσειολογίας», στο Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, εκδόσεις Diadrasis. org., σελ. 102.

⁸⁰ Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, διαθέσιμη ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/organosi-episkepsis> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁸¹ Το πρόγραμμα «Δημιουργία Ψηφιακού Μουσείου Ακρόπολης» εντάχθηκε στο Π.Ε.Π «Αττική 2014-2020» με ΚΩΔ. ΟΠΣ: 5010606 και προϋπολογισμό 1.330.240,63 €. Στόχοι είναι: η λειτουργία ενός αλληλεπιδραστικού χώρου ψηφιακών εκθεμάτων στο Μουσείο με την εκπόνηση ψηφιακών, ανοιχτών και επαναχρησιμοποιούμενων παραγωγών πολιτιστικού, εκπαιδευτικού περιεχομένου. Η δημιουργία ενός διαδικτυακού τόπου, ο οποίος αποτελεί τον πυρήνα επικοινωνίας του Μουσείου με το κοινό του, παρέχει ισότιμη, ελεύθερη και χωρίς περιορισμούς πρόσβαση στις συλλογές και τα εκθέματα, στη γνώση και την πληροφορία με πολλαπλές διαστάσεις κ.λπ. Η πολλαπλή αξιοποίηση του ψηφιακού υλικού για την ενίσχυση της ψυχαγωγίας και της βιωματικής εμπειρίας του φυσικού και διαδικτυακού επισκέπτη. Η μακρόχρονη ψηφιακή διατήρηση του πολιτιστικού αγαθού μέσω της τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης του αρχαιολογικού υλικού που αφορά στα ευρήματα της Ακρόπολης, των Κλιτύων της και της ανασκαφής του οικοπέδου Μακρυγιάννη. Η διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα και εύκολη διαχείριση του υλικού για την προώθηση της επιστημονικής έρευνας και της εμπειρίας του επισκέπτη. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/psifiako-mouseio> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

3.4.2. Ο ρόλος του Μουσείου της Ακρόπολης στην διεκδίκηση της επιστροφής και επανένωσης των Μαρμάρων του Παρθενώνα

Οι συνεχείς διακρίσεις ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή του, οι σύγχρονες εγκαταστάσεις και η εξαιρετική τοποθέτηση του Μουσείου απέναντι από το Μνημείο της Ακρόπολης στοιχειοθετούν μερικούς από τους πολύ σημαντικούς λόγους για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην χώρα καταγωγής τους, την Ελλάδα. Το Μουσείο της Ακρόπολης αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα μουσεία διεθνώς. Η υλοποίηση και οι προδιαγραφές του ενισχύουν το αίτημα της χώρας μας για την επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα. Ήδη από την εποχή της απόσπασής τους υπήρξαν έντονες αντιδράσεις και από την κοινή γνώμη της Μ. Βρετανίας⁸². Ακόμη και ο ίδιος ο νυν Πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας, Μπόρις Τζόνσον σε άρθρο του το 1986 στο Debate, το επίσημο περιοδικό του Συλλόγου Φοιτητών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (Oxford Union Society) επιχειρηματολόγησε με ζέση υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα στην Αθήνα⁸³. *«Τα Ελγίνεια μάρμαρα θα πρέπει να φύγουν από αυτή τη βόρεια, κουλτούρα ενοχής και κατανάλωσης ούισκι και να εκτεθούν εκεί όπου ανήκουν: σε μια χώρα του λαμπρού φωτός του ήλιου και του τοπίου του Αχιλλέα»*, έγραφε στο άρθρο. *«Θα στεγαστούν σε ένα νέο μουσείο, λίγες εκατοντάδες μέτρα από την Ακρόπολη. Θα τα φροντίζουν σχολαστικά. Δεν θα υποστούν σοβαρή ζημιά, όπως στο Βρετανικό Μουσείο το 1938, από μανιακές πλύστρες που τα έτριβαν με χάλκινες βούρτσες»*. Το άρθρο γράφτηκε πριν από την επίσκεψη της Μελίνας Μερκούρη, για ομιλία στον Σύλλογο Φοιτητών της Οξφόρδης. Ως πρόεδρος της Ένωσης, είχε προσκαλέσει την Μερκούρη να είναι η κύρια ομιλήτρια σε συζήτηση στις

⁸²Beresford J. (2011) “The curse of Minerva”, άρθρο-επεξήγηση στο ποίημα, διαθέσιμο στο academia.edu. Byron’s opposition to the removal of the Marbles from the Parthenon is voiced in the poem. “The Curse of Minerva”, dated to 17 March 1811. https://www.academia.edu/25481587/The_Curse_of_Minerva_2011 σελ. 2 (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁸³ Άρθρο από την Lifo team. (18.12.2021) Lifo Διεθνή, Όταν ο Μπόρις Τζόνσον έγραφε με θέρμη υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα, το 1986, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/now/world/otan-o-mporis-tzonson-egrafe-me-thermi-yper-tis-epistrofis-ton-glypton-toy-parthenona> (ημερομηνία πρόσβασης 9/5/2022).

12 Ιουνίου 1986 υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών στην Αθήνα καταρρίπτοντας την άποψη ότι ο Λόρδος Έλγιν είχε αποκτήσει νόμιμα τα Γλυπτά ως πρεσβευτής της Αγγλίας στην Υψηλή Πύλη, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να κατηγορήσει τη βρετανική κυβέρνηση για «σοφιστεία και αδιαλλαξία»⁸⁴.

Ο νέος γενικός διευθυντής του Μουσείου της Ακρόπολης, Νικόλαος Σταμπολίδης, ζητεί να τερματιστεί η μακροχρόνια διαμάχη για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα με την επανένωσή τους. Σημειώνει πως «Δεν μιλάμε για οποιοδήποτε έργο τέχνης μακριά από τον τόπο καταγωγής του», αλλά για «μέρος ενός αρχιτεκτονικού μνημείου που αποτελεί σύμβολο του παγκόσμιου πολιτισμού»⁸⁵. «Το μουσείο της Ακρόπολης είναι το μόνο μέρος στη γη όπου μπορείς να θαυμάσεις σωστά τα μάρμαρα στο πλαίσιο, καθώς στέκεσαι μπροστά σε 2.500 χρόνια ιστορίας και κοιτάς την πανοραμική θέα προς τον ναό από πάνω», έγραψε και ο Πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης στη Daily Mail τον Νοέμβριο του 2021. Τον Ιανουάριο του 2022 μάλιστα, οι Times, ένθερμοι υποστηρικτές του Βρετανικού Μουσείου για το θέμα, άλλαξαν τη θέση τους. «Ο χρόνος και οι συνθήκες αλλάζουν. Τα γλυπτά ανήκουν στην Αθήνα. Πρέπει τώρα να επιστρέψουν εκεί»⁸⁶. Αυτή η αλλαγή οφείλεται αφενός στην επιμονή της Ελλάδας και την συστηματική διεκδίκηση της επιστροφής των Μαρμάρων, στην ενεργή παρουσία της ελληνικής αποστολής⁸⁷ στους διεθνείς οργανισμούς της UNESCO και του ICOMOS και στην πρόσφατη Απόφαση της 22ης Συνόδου της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO για την Επιστροφή των Πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσης. Η Επιτροπή για πρώτη φορά πέρυσι, πέραν των 17 Συστάσεων (Recommendation) που έχει εκδώσει για να εκφράσει με σαφήνεια τη θέση

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Euronews, Είναι ώρα το Βρετανικό Μουσείο αν επιστρέψει τα Γλυπτά του Παρθενώνα, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://gr.euronews.com/2022/04/14/moyseio-akropolis-einai-ora-to-vretaniko-moyseio-na-epistrepsei-ta-glypta-toy-parthenona> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁸⁶ Άρθρο Newsroom στην e-Kathimerini.gr, (12.01.2022), διαθέσιμο στο <https://www.ekathimerini.com/culture/1175376/the-times-case-for-return-of-parthenon-marbles-compelling/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁸⁷ Με τον νόμο 1971/1991 (ΦΕΚ Α' 173 στις 20 Νοεμβρίου 1991) για την «Κύρωση του Καταστατικού Χάρτη των Εθνικών Επιτροπών για την UNESCO και περί συστάσεως της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO» συστάθηκε και η Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, η οποία είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, εποπτευόμενο από το Υπουργείο Εξωτερικών.

της UNESCO επί του θέματος της επανένωσης, ψήφισε ομόφωνα ένα επιπλέον κείμενο που είναι Απόφαση (Decision 22 COM 17) εκφράζοντας με ακόμη πιο σαφή τρόπο την επιτακτική ανάγκη για την δίκαιη επίλυση της διακυβερνητικής (και όχι απλώς μουσειακής διαφοράς) με την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα στην Ελλάδα. Παρά την απουσία δεσμευτικότητας και εκτελεστότητας, η Απόφαση της Επιτροπής UNESCO αποτελεί ένα ισχυρό μέσο διεθνούς πίεσης που μπορεί να λειτουργήσει καθοριστικά για την αναθεώρηση της στάσης της Μ. Βρετανίας.

Εξωτερική και εσωτερική όψη του νέου Μουσείου της Ακρόπολης:

Εικόνα 3.1. Είσοδος και μπροστινή όψη του νέου Μουσείου της Ακρόπολης. Πηγή: Museumfinder, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://museumfinder.gr/item/mousio-akropolis/>

Εικόνα 3.2. Η αίθουσα του Παρθενώνα σε απευθείας οπτική σύνδεση με το Μνημείο της Ακρόπολης. Πηγή: Μουσείο της Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiako-i-horoi/i-aithoysa-toy-parthenona>

3.5. Οι πιο σημαντικές εθνικές διαχειριστικές πολιτικές για το Μνημείο της Ακρόπολης

Το μνημείο και ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος που εκτείνεται γύρω από την Ακρόπολη υπάγεται στην δικαιοδοσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και ειδικότερα στην περιφερειακή υπηρεσία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών. Η Ακρόπολη των Αθηνών λειτουργεί ως αρχαιολογικός χώρος από το 1833 μετά τη ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Διαθέτει ισχυρό νομοθετικό πλαίσιο προστασίας με τον ν.3028/2002 (όπως ισχύει με τον ν.4858/2021) και τα υπουργικά διατάγματα. Παράλληλα, το 1975 ιδρύθηκε η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) με στόχο τον σχεδιασμό, τη διεύθυνση και την εποπτεία των παρεμβάσεων επί και πέριξ του Μνημείου σε συνεργασία με την Εφορεία

Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών⁸⁸. Ειδικότερα, όσον αφορά στην παρούσα διαχείριση του Μνημείου διανύουμε την περίοδο του έργου «Αναστήλωση και Συντήρηση των Μνημείων της Ακρόπολης», το οποίο εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑνΕΚ) 2014 – 2020» με προϋπολογισμό 5.000.000€, χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και δικαιούχο την Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ). Παράλληλα, πραγματοποιούνται έργα και δράσεις διάσωσης, αναστήλωσης, προβολής του χώρου και διευκόλυνσης της πρόσβασης με χορηγία από το Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω.

Προκειμένου να αντεπεξέλθει στο εύρος αλλά και την ιδιαίτερη περιπλοκότητα του αντικείμενου της, η διαχείριση προϋποθέτει τη συνεργασία πολλών διαφορετικών ειδικοτήτων σύμφωνα με την έννοια της διεπιστημονικότητας: ΥΠΠΟΑ/ΔΠΚΑ, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών (Εφ.Α Αθηνών) σε συνεργασία με την ΕΣΜΑ/ΥΣΜΑ. Για τον σκοπό αυτό διενεργήθηκε τον Νοέμβριο 2021 και η 7^η Διεθνής Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης ως ένα γόνιμο πλαίσιο διαλόγου, επιστημονικής συνάντησης, ωρίμανσης ιδεών για επεμβάσεις αποκατάστασης και λοιπές διαχειριστικές πρακτικές⁸⁹. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζονται τα προγράμματα της ΕΣΜΑ, οι νέες προτάσεις από ειδικούς και αρμόδιους φορείς, διαμορφώνεται το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Συντήρησης και Αποκατάστασης των μνημείων και παρουσιάζεται η πρόοδος των αναστηλωτικών έργων και τα έργα ανάδειξης του χώρου από τις υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ. Η Συνάντηση συνοδεύεται από ερωτηματολόγια και ακολουθεί η σύνταξη και δημοσίευση των πρακτικών, ώστε τα πορίσματα και οι απόψεις να γίνονται γνωστές στο ευρύ κοινό.

Στο πλαίσιο των αρμόδιων φορέων και Υπηρεσιών εκπονούνται συστηματικά μελέτες και διενεργούνται κρίσιμα έργα που αντανάκλουν και υπηρετούν το αξιακό

⁸⁸Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.ysma.gr/%ce%b7-%cf%> (ημερομηνία πρόσβασης 9/5/2022).

⁸⁹Επίσημη ιστοσελίδα Μουσείου Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/synedria/7i-diethnis-synantisi-gia-tin-apokatastasi-mnimeion-akropoleos> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

μέγεθος του μνημείου, όπως η αποκατάσταση και η πραγματοποίηση σωστικών επεμβάσεων στο χώρο, η ενίσχυση της προσβασιμότητας και της εξωστρέφειας, η ρύθμιση των ροών επισκεψιμότητας, η ευαισθητοποίηση πάνω στην προστασία όλων των πτυχών της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα σε συνεργασία με το Μουσείο Ακρόπολης⁹⁰. Με βάση το πρόγραμμα «Η Ακρόπολη στον επισκέπτη του 21^{ου} αι.» για το 2019-2021 η Εφ. Α. Πόλεως Αθηνών σε συνεργασία με την αρμόδια Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Δ.Ι.Π.Κ.Α) αξιοποιώντας την χορηγία του ιδρύματος Αλέξανδρου Ωνάση διενεργεί δράσεις για την ανάδειξη και τη βελτίωση της πρόσβασης στο σύνολο του χώρου, για την καλύτερη πρόσληψη του μνημείου σε μία απρόσκοπτη, ολοκληρωμένη, βιωματική εμπειρία για κάθε επισκέπτη⁹¹. Αποκαθίστανται οι αρχαίες διαδρομές που χωρίζονται σε επίπεδα διαφορετικής υψομετρικής στάθμης, και διαμορφώνονται σε συμφωνία προς τις αυθεντικές αρχαίες οδούς με βασικό άξονα την οδό των Παναθηναίων, η οποία αποκαθίσταται και συμβάλλει με την επ' αυτής κίνηση και στην καλύτερη πρόσληψη των μνημείων (Κλυτία, Παρθενώνας, Θέατρο Διονύσου κ.λπ.).

Βασικός στόχος των αρμόδιων φορέων είναι η συνέχιση του επιστημονικά απαιτητικού και τεχνικά πολύπλοκου έργου της προστασίας και συντήρησης του Μνημείου της Ακρόπολης και η ανάδειξή του με ενέργειες που θα συμβάλουν, εκτός από τη διατήρησή του για τις μελλοντικές γενιές, στη βαθύτερη κατανόησή του από το ευρύ κοινό και στην προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών⁹². Επιδιώκεται η αξιοποίηση κάθε μορφής διαθέσιμων πόρων (ΕΣΠΑ, Ταμείο Ανάκαμψης, Εθνικοί πόροι, ιδιωτικές χορηγίες όπως η χορηγία από το Ίδρυμα Ωνάση) σε συμφωνία με το

⁹⁰Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.ysma.gr/%ce%b7-%cf%> (ημερομηνία πρόσβασης 9/5/2022).

⁹¹ Από την ομιλία της κας Έλενας Κουντούρη στην 7^η Διεθνή Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης, διαθέσιμη ηλεκτρονικά: https://www.youtube.com/watch?v=DEYUMVxT3Xo&t=5574s&ab_channel=AcropolisRestorationService (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁹² Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, διαθέσιμη ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/synedria/7i-diethnis-synantisi-gia-tin-apokatastasi-mnimeion-akropoleos> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

εθνικό και διεθνές κανονιστικό πλαίσιο. Γενική αρχή των έργων είναι η επιδίωξη της εξασφάλισης της κατά το δυνατόν αντικειμενικότερης λήψης αποφάσεων καθώς και της διαφάνειας σε όλες τις φάσεις τους από τον σχεδιασμό έως τη εκτέλεση και την εποπτεία. Αυτά κυρίως επιτυγχάνονται με τη διεπιστημονική προσέγγιση των επεμβάσεων στις φάσεις μελέτης και εφαρμογής, τη δημοσίευση γενικών και ειδικών μελετών αποκατάστασεως των μνημείων πριν από τις επεμβάσεις, την υποβολή των ως άνω μελετών σε διαδικασία πολλαπλών κρίσεων, την τελική δημοσίευση των έργων. Ιδιαίτερο ποιοτικό στοιχείο των έργων αποτελεί η κατά τακτά διαστήματα σύγκλιση Διεθνών Συναντήσεων Ειδικών για την ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τις προτάσεις επέμβασης στα μνημεία και άλλα ειδικά θέματα⁹³. Όσον αφορά στις επεμβάσεις αυτές καθεαυτές, εμφορούνται από το πνεύμα του Χάρτη της Βενετίας (1964), που αποτελεί το διεθνώς αποδεκτό πλαίσιο αρχών, στις οποίες κωδικοποιείται η δεοντολογία της αποκατάστασης των μνημείων. Ειδικότερα για τα μνημεία της αρχαίας Ελληνικής αρχιτεκτονικής διαμορφώθηκαν οι ακόλουθες αρχές, που απορρέουν από το σύστημα δόμησης των μνημείων της κλασικής περιόδου⁹⁴:

- Η αρχή της αναστρεψιμότητας των επεμβάσεων, δηλαδή η δυνατότητα επαναφοράς του μνημείου στην κατάσταση που βρισκόταν πριν τις επεμβάσεις.
- Ο σεβασμός του αυθεντικού υλικού, η διατήρηση της δομικής αυτοτέλειας των αρχιτεκτονικών μελών και της αρχικής στατικής τους λειτουργίας.

3.5.1. Δράσεις βελτίωσης της προσβασιμότητας στο χώρο της Ακρόπολης

Το 2020 ξεκίνησε μια δέσμη έργων στο πλαίσιο χορηγίας του Ιδρύματος Ωνάση με τίτλο «Περισσότερο φως, βελτιωμένη προσβασιμότητα»⁹⁵. Τα έργα υπόκεινται σε

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Από την επίσημη σελίδα της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως, διαθέσιμη ηλεκτρονικά: <https://www.ysma.gr/%ce%b1%ce%bd%ce%b1%cf%83%cf%84%ce%ae%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%b7/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%ad%cf%82/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁹⁵ Από την επίσημη ιστοσελίδα του Ιδρύματος Ωνάση, διαθέσιμη ηλεκτρονικά: <https://www.onassis.org/el/news/onassis-foundation-improves-acropolis-infrastructure> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

εθνικές και διεθνείς δεσμεύσεις σύμφωνα με το κανονιστικό, συμβατικό πλαίσιο. Για την υλοποίηση των έργων συγκροτήθηκαν τρεις ομάδες: η ομάδα μελέτης, η ομάδα επίβλεψης και η ομάδα εργασιών ακολουθώντας την τυπική και ουσιαστική διαδικασία των απαραίτητων γνωμοδοτήσεων από το ΚΑΣ και με την συνεργασία όλων των συναρμόδιων φορέων ΥΣΜΑ, ΕΦ.Α, ΔΙΠΚΑ, ΔΕΜΠΚΤ για την κάλυψη των αναγκών σχεδιασμού, υλοποίησης και εποπτείας με την διεπιστημονική σύνθεση των ομάδων. Συγκεκριμένα εντός του 2021 πραγματοποιήθηκε σειρά δράσεων βελτίωσης της προσβασιμότητας και ενίσχυσης της επισκεψιμότητας στα επιμέρους μνημεία του Ιερού Βράχου (Παρθενώνας, Ερέχθειο, Προπύλαια, Ναός Αθηνάς) όπως η κατασκευή και λειτουργία νέου ανεγκυστήρα πλαγιάς με σύγχρονο αναβατικό μηχανισμό και παροχές, αντικαθιστώντας το παλιό αναβατήριο με βάση τις σύγχρονες, ευρωπαϊκές προδιαγραφές⁹⁶.

Επίσης δημιουργήθηκε νέα περιπατητική διαδρομή στα χνάρια της αρχαίας οδού με το σκεπτικό ότι η περιήγηση πρέπει να επιτρέπει την απρόσκοπτη θέαση του μνημείου και του χώρου συνολικά, να δίνει τη δυνατότητα οι επισκέπτες να συναισθανθούν το πολιτιστικό τοπίο, αναβαθμίζοντας συνολικά την περιήγηση ως βιωματική εμπειρία⁹⁷. Οι νέες διαστρώσεις, όπως επιβεβαιώνουν οι αρμόδιοι φορείς⁹⁸, εναρμονίζονται με το μνημείο, ακολουθώντας την διεπιστημονική μελέτη από τους φορείς που είναι αρμόδιοι για την υλοποίησή τους, διευκολύνοντας την πρόσβαση σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, μειώνοντας τον αριθμό ατυχημάτων σε ολισθηρό έδαφος και βελτιώνοντας εν γένει την εμπειρία του επισκέπτη στη θέαση των μνημείων, στο να αφουγκραστεί ανεμπόδιστα το συνολικό τοπίο που απλώνεται πάνω, περίξ και κάτω από τον Ιερό Βράχο συνδυάζοντας την αρχαία με την σύγχρονη αθηναϊκή

⁹⁶ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ενημέρωση για τα έργα, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3012> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Στο πλαίσιο της εργασίας έγινε επιτόπια μετάβαση στο χώρο του Ιερού Βράχου από την γράφουσα. Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις και συλλογή εντυπώσεων από επισκέπτες και φύλακες του χώρου, αλλά και συλλογή τεκμηριωμένων απόψεων από υπαλλήλους της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλεως Αθηνών, συγκεκριμένα από τον κ. Νίκο Τσονιώτη και την κα. Μαρία Τσίγλη.

πραγματικότητα⁹⁹. Οι νέες διαστρώσεις, όπως επιβεβαιώνει η επιστημονική και τεχνική ομάδα αρμόδια για την μελέτη και εφαρμογή τους, σέβονται την αρχή της αναστρεψιμότητας, εναρμονίζονται πλήρως με το χώρο τον οποίο υπηρετούν και είναι συμβατές με μελλοντικές εργασίες που ενδέχεται να προκύψουν¹⁰⁰. Σε επιμέρους σημεία του μονοπατιού υπάρχουν μικρά ανοίγματα που αποκαλύπτουν την αρχική μορφή του βράχου, όπου υπερβαίνει τη στάθμη των διαστρώσεων με σεβασμό στην αυθεντικότητα και ακεραιότητα του μνημείου. Παράλληλα χορηγείται νέος εξοπλισμός πχ. νέα περισχοίνιση κατά μήκος του μνημείου αποτελούμενη από αποσπώμενα μεταλλικά κολωνάκια που συγκρατούν το λεπτό σκoinί. Κριτήρια και εδώ αποτελούν η διακριτικότητα και ευχερής διαχείριση της περισχοίνισης και του συνολικού υποστηρικτικού εξοπλισμού με άξονα την ασφάλεια, την λειτουργικότητα και την αισθητική¹⁰¹.

Όσον αφορά την κατασκευή της νέας διαδρομής υπήρξαν αντιδράσεις και ασκήθηκε κριτική¹⁰² από μέρους των ειδικών κυρίως του κλάδου της αρχαιολογίας και του ICOMOS¹⁰³ σχετικά με την σκοπιμότητα, το είδος της παρέμβασης και του υλικού

⁹⁹ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Αποκαθίσταται η δυτική πρόσβαση στην Ακρόπολη*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3652> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰⁰ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Τα πραγματικά δεδομένα για τις διαδρομές ΑμεΑ στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3555> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰¹ Από τα Πρακτικά της 7^{ης} Διεθνούς Συνάντησης για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης, Νοέμβριος 2021, διαθέσιμα ηλεκτρονικά: https://www.youtube.com/watch?v=DEYUMVxT3Xo&t=5574s&ab_channel=AcrropolisRestorationService (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰² Banking News, Politico, *Στα ύψη η αντιπαράθεση από τις εργασίες αποκατάστασης στην Ακρόπολη*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.bankingnews.gr/diethni/articles/567921/politico-sta-ypsi-i-antiparatesi-apo-tis-ergasies-apokatastasis-tis-akropolis> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰³ ICOMOS' Statement of concern regarding interventions at the Acropolis, Athens, (02.08.2021)
“ICOMOS is deeply concerned by information received from Greek experts, and discussed worldwide in the press, that reinforced concrete pavements are being built on the archaeological site of the Acropolis in Athens. Although the Greek authorities have given assurances that this is only a question of upgrading the ancient pathways to accommodate persons with reduced mobility, strong fears have been expressed by experts as to the materials used, the irreversible nature of the interventions underway and, above all, their impact on the entire site, thus jeopardizing the Outstanding Universal Value of this World Heritage property.”
Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://www.icomos.org/index.php?option=com_content&view=article&id=93687:icomos-expresses-its-deep-concerns-about-interventions-at-the-acropolis-athens&catid=78&lang=en (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022)

που χρησιμοποιήθηκε, ενώ υπεβλήθη και γραπτή αναφορά προς την UNESCO ως διαμαρτυρία για την εν λόγω παρέμβαση¹⁰⁴. Η UNESCO αρχικά ζήτησε την παύση των εργασιών¹⁰⁵. Εν τέλει, υπήρξαν οι διαβεβαιώσεις από την ελληνική πλευρά ότι η τυπική διαδικασία ακολουθήθηκε, έγιναν οι απαραίτητες γνωμοδοτήσεις (από το ΚΑΣ και την ΕΣΜΑ) και η απόφαση ελήφθη σύμφωνα με το θεσμικό, κανονιστικό και ευρύτερα νομικό πλαίσιο που προβλέπεται για τέτοιου είδους παρεμβάσεις. Πραγματοποιήθηκε επίσης επιτόπια μετάβαση ειδικού κλιμακίου από την UNESCO για την επισκόπηση του Ιερού Βράχου και των μνημείων της Ακρόπολης, το οποίο και απεφάνθη ότι ουδεμία ζημία προκλήθηκε, ενώ οι νέες διαστρώσεις σέβονται την αρχή της αναστρεψιμότητας παρέχοντας ουσιαστική διευκόλυνση στην πρόσβαση των επισκεπτών όλων των κοινωνικών ομάδων, όπως εξαρχής ήταν και ο σκοπός του εγχειρήματος¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Τανούλας, Τάσος (2021) *Acropolis SOS: The Acropolis of Athens in Peril*, in the Report World Heritage Watch, p. 21-27, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://world-heritage-watch.org/content/wp-content/uploads/2021/06/WHW-Report-2021.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰⁵ PBS, News Hour, Greeks split over pathway, elevator construction for disabled Parthenon visitors, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.pbs.org/newshour/show/greeks-split-over-sidewalk-elevator-construction-for-disabled-parthenon-visitors> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹⁰⁶ Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Τα πραγματικά δεδομένα για τις διαδρομές ΑΜΕΑ στο Βράχο της Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3555> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Εικόνα 3.3. Η νέα διαστρωμάτωση κατά μήκος του μονοπατιού που οδηγεί στο Μνημείο. Πηγή: Τα Νέα, Η Ακρόπολη των νέων διαδρομών, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.tanea.gr/2020/11/05/lifearts/stin-akropoli-ton-neon-diadromon/>

Εικόνα 3.4. Όψη της νέας διαστρωμάτωσης όπως έχει διαμορφωθεί από το 2021 για τη διευκόλυνση της πρόσβασης και της περιήγησης στο χώρο για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Πηγή: Thetoc, Η ΕΣΜΑ απαντά στην κριτική για τις επεμβάσεις στον Ιερό Βράχο, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.thetoc.gr/koinwnia/article/akropoli-i-esma-apanta-stin-kritiki-gia-tis-epembaseis-ston-iero-braxo/>

Ενέργειες για την διευκόλυνση ατόμων με δυσκολία στην κίνηση ή/και στην όραση:

- ❖ Οι νέες διαστρώσεις κατά μήκος της περιπατητικής διαδρομής ως μονοπάτι απρόσκοπτης πρόσβασης και θέασης του χώρου,
- ❖ Από την είσοδο του χώρου έως τον ανελκυστήρα είναι διαθέσιμα 2 ηλεκτροκίνητα αυτοκίνητα με οδηγούς από την Εφ. Α. Πόλεως Αθηνών,
- ❖ Το νέο αναβατήριο (σύγχρονος ανελκυστήρας πλαγιάς) που ακολουθεί τα ευρωπαϊκά πρότυπα για τα ΑμεΑ, θα έχει εκσυγχρονισμένο θάλαμο μεγαλύτερης χωρητικότητας, δύο εισόδους για είσοδο και έξοδο, εξαερισμό και αυτόματο φωτισμό,
- ❖ Πινακίδες καθοδηγητικής σήμανσης και πινακίδες ενημερωτικές για την κλίση των διαδρομών σε γραφή Braille,
- ❖ Παρέχονται ειδικά ενημερωτικά έντυπα από την ΥΣΜΑ σε μορφή Braille σχετικά με το χώρο και τα μνημεία στην ελληνική και αγγλική γλώσσα,
- ❖ Παρέχεται η απτική κάτοψη του συνολικού αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης με αρίθμηση των σημαντικών μνημείων σε συνεργασία με τον Φάρο Τυφλών για την παροχή κατάλληλης τεχνογνωσίας, υλικοτεχνικής υποδομής και εξειδίκευσης.

Εικόνα 3.5. Τα ενημερωτικά έντυπα και η απτική αποτύπωση του χώρου της Ακρόπολης για τους επισκέπτες με προβλήματα όρασης. Πηγή: Πρακτικά 7^{ης} Διεθνούς Συνάντησης για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης.

3.5.2. Περαιτέρω δράσεις για την προστασία, ανάδειξη και προβολή του μνημείου με τη χρήση της τεχνολογίας

Αξιοποιώντας τις δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία δημιουργούνται εφαρμογές που απευθύνονται τόσο στο ευρύτερο κοινό όσο και σε ειδικούς επιστήμονες και ενσωματώνουν λειτουργικότητες που τις καθιστούν προσβάσιμες από όλα τα σύγχρονα μέσα και πλατφόρμες, δηλαδή κινητά τηλέφωνα και tablets με διαφορετικά λειτουργικά και διαφορετικούς browsers¹⁰⁷. Για παράδειγμα

¹⁰⁷Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως, Νέες ψηφιακές εφαρμογές για «ανοιχτή πρόσβαση», διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.ysma.gr/%ce%b5%ce%ba%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b5%cf%85%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ad%cf%80> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

δημιουργείται εφαρμογή για την προβολή της ζωφόρου του Παρθενώνα, του μοναδικού αυτού γλυπτικού συνόλου και συμβάλλει ιδιαίτερα στην επίτευξη ενός από τους βασικούς στόχους της ΥΣΜΑ που είναι η διάχυση της γνώσης και η «**ανοικτή πρόσβαση**» στο ευρύ επιστημονικό, ερευνητικό και πολιτιστικό περιεχόμενο που απορρέει από το μεγάλο σύγχρονο τεχνικό έργο της αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης¹⁰⁸. Επίσης δημιουργήθηκε μία εφαρμογή που χρησιμοποιεί διαδραστικά μοντέλα και βίντεο, προκειμένου να παρουσιάσει την αποτύπωση του λόφου, των Τειχών της Ακρόπολης και του Ερέχθειου. Σχεδιάστηκε από την ΥΣΜΑ με χρηματοδότηση από το Ε.Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας για την διαδικτυακή παρουσίαση των δεδομένων του έργου «Ανάπτυξη Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων στην Ακρόπολη των Αθηνών»¹⁰⁹. Συνολικά, παρέχονται διαδικτυακά εκπαιδευτικά παιχνίδια (Η θεά Αθηνά, ο αρχαίος Ναός, η Ζωφόρος του Παρθενώνα), εικονική περιήγηση στο χώρο, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα Γλαύκα, αλλά και διαδικτυακό σύστημα ηλεκτρονικού αποθετηρίου, όπου ο χρήστης έχει ελεύθερη πρόσβαση στο σύνολο του ψηφιοποιημένου υλικού, με δυνατότητα πλοήγησης ανά ομάδα κοινού, μνημείο, θέμα, σχολικό μάθημα και εκπαιδευτικό επίπεδο¹¹⁰.

Στις δράσεις με αξιοποίηση της τεχνολογίας αξίζει να αναφερθεί και ο **νέος φωτισμός των μνημείων της Ακρόπολης**. Ο προηγούμενος φωτισμός του μνημείου της Ακρόπολης είχε υλοποιηθεί το 2004 βάσει προμελέτης και σχετικών προτάσεων της εταιρίας του Pierre Bideau που είχε ήδη αναδείξει με φως τον Πύργο του Άιφελ. Το σκεπτικό που ακολουθήθηκε τότε αλλά και τώρα βασίστηκε στη φράση του Bideau «Τα μνημεία δεν φωτίζονται, πρέπει να φωτίζουν»¹¹¹. Την αποκατάσταση του φωτισμού των μνημείων της Ακρόπολης ανέλαβε το 2019, με ομόφωνη απόφαση του

¹⁰⁸Ibid.

¹⁰⁹Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://acropolis-gis.ysma.gr/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹¹⁰ Ibid. <https://www.ysma.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%82/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

¹¹¹ Αγιαννίδης, Πάυλος (29/10/2019) Αλλάζει η Ακρόπολη. Φώτα, ανελκυστήρας, πάμε., Άρθρο στο Protagon, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.protagon.gr/epikairotiita/allazei-i-akropoli-fwta-anelkystiras-pame-44341934154> (ημερομηνία πρόσβασης 12/5/2022).

ΚΑΣ και χορηγία από το ίδρυμα Ωνάση, η διεθνούς φήμης σχεδιάστρια φωτισμού Ελευθερία Ντεκώ, η οποία παρουσίασε το αποτέλεσμα της δουλειάς της την Τρίτη 30 Σεπτεμβρίου 2020¹¹². Στόχος ήταν η βέλτιστη ανάδειξη του ανάγλυφου κάθε μνημείου σε αρμονία με το χώρο στο βραδινό τοπίο, με θερμό λευκό φωτισμό που δεν επιβάλλεται, αλλά σέβεται και ακολουθεί το ανάγλυφο και τη μορφή του Ιερού Βράχου¹¹³. Η μελέτη για τον φωτισμό της Ακρόπολης δεν περιορίστηκε στο αισθητικό μέρος, αλλά συμπεριλαμβάνει τη σημαντική αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών με τον εκσυγχρονισμό της ηλεκτρολογικής εγκατάστασης και του συστήματος αυτοματισμού και ελέγχου των φωτιστικών σωμάτων. Έγινε αντικατάσταση των παλαιών λαμπτήρων με νέας τεχνολογίας (LED) που έχουν μεγαλύτερη απόδοση και διάρκεια ζωής, εξασφαλίζοντας οικονομία και μείωση της φωτορύπανσης¹¹⁴. Εν γένει αναδεικνύεται το σύνολο του Ιερού Βράχου, τα τείχη, ο όγκος και η γεωμετρία κάθε μνημείου, από κάθε πιθανό σημείο θέασης.

¹¹² Ιωαννίδης, Σ., Επτακοίλη Γ. (01.10.2020) Άρθρο στην Καθημερινή, Ακρόπολη, Νέος φωτισμός, πολλές συζητήσεις. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.kathimerini.gr/society/561099721/akropoli-neos-fotismos-polles-syzitiseis/> (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022).

¹¹³ Από τον επίσημο ιστότοπο του ΥΠΠΟΑ, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: [digital culture, https://digitalculture.gov.gr/2020/10/o-neos-fotismos-tis-akropolis/](https://digitalculture.gov.gr/2020/10/o-neos-fotismos-tis-akropolis/) (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022).

¹¹⁴ Ibid.

Εικόνα 6. Ο νέος φωτισμός του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης από το 2020 και μετά. Πηγή: digitalculture.gov.gr, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://digitalculture.gov.gr/2020/10/o-neos-fotismos-tis-akropolis/>

3.5.3 Οι εθνικές διαχειριστικές πρακτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

Η Ελλάδα ως μέλος της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, από 26 Νοεμβρίου 2021 και με ορίζοντα τετραετίας, αναλαμβάνει δράση για την ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας και την υιοθέτηση μέτρων και καλών πρακτικών κατά της βασικής υπαρξιακής απειλής που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα σήμερα την κλιματική αλλαγή. Ήδη από τον Ιούνιο του 2019 η Ελλάδα ανέλαβε την πρωτοβουλία να συγκαλέσει Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Οι επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Πολιτιστική Κληρονομιά»¹¹⁵. Ενόψει της Συνόδου Κορυφής του ΟΗΕ

¹¹⁵ Climate Change Impacts on Cultural Heritage, The proposal of Greece on the pre-Summit event: “Addressing climate change impacts on cultural and natural heritage”. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά:

για την Κλιματική Αλλαγή, τον Σεπτέμβριο του 2019, το Συνέδριο (Pre-Summit) της Αθήνας επιδίωξε να ευαισθητοποιήσει κοινό και ειδικούς προκειμένου να ενθαρρύνει την αποτελεσματική παγκόσμια δράση για αυτό το πιεστικό ζήτημα. Ταυτόχρονα, το Συνέδριο έδωσε την ευκαιρία για την επεξεργασία ενός πλαισίου βιώσιμων λύσεων σχετικά με τον τρόπο παρακολούθησης των ζημιών που προκαλούνται και τα ενδεικνυόμενα μέτρα προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδίως μέσω της χρήσης καινοτόμων τεχνολογιών, της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών και προώθηση πολυμερών έργων και συνεργασιών με τα κράτη-μέλη της UNESCO¹¹⁶. Έλαβε την επίσημη στήριξη του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, της UNESCO, του World Meteorological Organization (WMO), του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και περισσότερων από 100 κρατών-μελών του ΟΗΕ. Από τα τέλη του 2020 φιλοξενείται στην Ελλάδα η Γραμματεία του Flexible Mechanism, ενός ευέλικτου μηχανισμού που δημιουργήθηκε για την παρακολούθηση της προόδου υλοποίησης της ανωτέρω πρότασης και αποτελείται από εκπροσώπους της Ελλάδας, της UNESCO και του WMO¹¹⁷.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα απειλούν συστηματικά την μορφή, την διατήρηση και την αποτελεσματική διάσωση των στοιχείων παγκόσμιας κληρονομιάς με αποτέλεσμα να καθίσταται αναγκαία η άμεση δράση σε επίπεδο τόσο πρόληψης (proactive), όσο και καταστολής (reactive) με την λήψη θεσμικών, διοικητικών, κανονιστικών, τεχνικών κ.λπ. μέτρων που θα συμβάλλουν στη μείωση (mitigation) όσο και την προσαρμογή (adaptation) των συνεπειών της αλλαγής του

<https://ccich.gr/the-proposal-of-greece-on-the-pre-summit-event-addressing-climate-change-impacts-on-cultural-and-natural-heritage/> (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022)

<https://ccich.gr/the-proposal-of-greece-on-the-pre-summit-event-addressing-climate-change-impacts-on-cultural-and-natural-heritage/> (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022)

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ GR Times, Άρθρο από το Newsroom (17.02.2021) Η Ανάγκη Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς έναντι της Κλιματικής Αλλαγής, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.grtimes.gr/ellada/anagki-prostasias-tis-politistikis-klironomias-logo-klimatikis-allagis> (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022).

κλίματος¹¹⁸. Η κλιματική αλλαγή μπορεί να έχει τεράστιες συνέπειες όχι μόνο σε σχέση με τη φυσική μορφή και τη δομή των μνημείων, αλλά και σε σχέση με το συνολικό ουσιαστικό, συμβολικό τους πλαίσιο, το νοηματικό τους περιεχόμενο, το οποίο είναι απαραίτητο για την αντίληψη, την ερμηνεία και την κατανόησή τους. Εκτός από τη φυσική ζημιά, η κλιματική αλλαγή φέρει επίσης τεράστιο κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο, με επιπτώσεις που κυμαίνονται από τη απλή διατάραξη του πολιτιστικού τομέα έως τη λεηλασία και τη διακίνηση πολιτιστικών αντικειμένων και τον εκτοπισμό ανθρώπων, με αποτέλεσμα τη διακοπή της μετάδοσης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και την απώλεια παραδοσιακών γνώσεων και πρακτικών¹¹⁹.

Από το 2016 η χώρα μας έχει καταρτίσει την Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, στην οποία ενσωματώθηκε ως διακριτή τομεακή πολιτική ο κλάδος της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το 2019 στο ΥΠΠΟΑ συστήθηκε η εσωτερική Διεπιστημονική Επιτροπή για την μελέτη των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην πολιτιστική κληρονομιά και τη διατύπωση προτάσεων και ενεργειών στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης. Βασικοί άξονες στην προσπάθεια αυτή είναι: (α) Η χαρτογράφηση και ο εντοπισμός των στοιχείων της Πολιτιστικής Κληρονομιάς που βρίσκονται σε κίνδυνο, (β) η αξιολόγηση της ευπάθειας (τρωτότητα) και των διαφορετικών κατηγοριών κινδύνου που αντιμετωπίζουν τα επιμέρους είδη χώρων και μνημείων με βάση τα ειδικά χαρακτηριστικά τους, (γ) η ταυτοποίηση, ανάλυση και αξιολόγηση των χαρακτηριστικών κάθε κατηγορίας κινδύνου χωριστά και προσδιορισμός του κατάλληλου τρόπου αντιμετώπισής της, (δ) η ανάπτυξη μεθοδολογίας, τεχνολογίας, πρωτοκόλλων, πρακτικών και διαδικασιών διάγνωσης,

¹¹⁸ European Commission, Sustainability and cultural heritage, Climate change, a threat to our cultural heritage. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainability-and-cultural-heritage> (ημερομηνία πρόσβασης: 13/5/2022).

¹¹⁹ Από την επίσημη ιστοσελίδα του ΥΠΠΟΑ, Αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην πολιτιστική κληρονομιά, μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα πολιτιστικών χώρων τουριστικής και οικονομικής σημασίας, Εθνικό Σχέδιο και πιλοτικά έργα, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/DocLib/%CE%9A%CE%9B%CE%99%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%97%20%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%971.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 12/5/2022).

πρόληψης και θεραπείας ανά κατηγορία χώρου/μνημείου και κινδύνου/απειλής, (ε) η καταγραφή της διεθνούς εμπειρίας και η συλλογή δεδομένων και απόψεων από τους αρμόδιους φορείς εντός και εκτός του ΥΠΠΟΑ, (στ) η διαρκής προσαρμοσμένη και εξειδικευμένη εποπτεία και παρακολούθηση του πολιτιστικού κεφαλαίου βάσει προηγούμενης λεπτομερούς χαρτογράφησης και αξιολόγησης, (ζ) η προτεραιοποίηση των χώρων και μνημείων που απειλούνται με βάση τη σοβαρότητα και την αμεσότητα του κινδύνου και τη συνολική σπουδαιότητά τους, (η) ο προγραμματισμός δράσεων και διασφάλιση των αναγκαίων πόρων, (θ) η εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων και η πραγματοποίηση των ενδεδειγμένων παρεμβάσεων για την πρόληψη και τη θεραπεία των κινδύνων και των απειλών στο πλαίσιο έγκαιρης και αποτελεσματικής προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή¹²⁰.

Συγκεκριμένα σύμφωνα με την αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΠΟΑ, στο πλαίσιο υλοποίησης της α΄ φάσης του Σχεδίου Δράσης με ορίζοντα το 2025, θα διενεργηθούν οι κάτωθι δράσεις και έργα: (α) η δημιουργία καταλόγου κλιματικής τρωτότητας και η ταυτόχρονη ανάπτυξη ψηφιακού αποθετηρίου σε σύνδεση με το αρχαιολογικό κτηματολόγιο, (β) η κατάρτιση του Εθνικού Καταλόγου Πολιτιστικών Αγαθών σε κλιματικό κίνδυνο, (γ) η σταδιακή κατάρτιση και εφαρμογή 12 Σχεδίων προσαρμογής αρχαιολογικών χώρων/μνημείων στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και η αναθεώρηση/επικαιροποίηση των αντίστοιχων Σχεδίων Πολιτικής Προστασίας, (δ) η αξιολόγηση των αναγκών ενεργειακής αναβάθμισης Μουσείων του ΥΠΠΟΑ, (ε) η αναθεώρηση, σε συνεργασία με τη Γ.Γ. Πολιτικής Προστασίας, των Σχεδίων Πολιτικής Προστασίας των ευρύτερων περιοχών, στις οποίες ανήκουν οι αρχαιολογικοί χώροι/μνημεία, (στ) η κατάρτιση σε συνεργασία με το ΥΠΕΝ και θεσμοθέτηση Ειδικών Χωρικών Σχεδίων για αρχαιολογικούς χώρους/μνημεία που χαρακτηρίζονται από αυξημένη τρωτότητα σε κλιματικούς κινδύνους και η επαναξιολόγηση των ορίων των ζωνών προστασίας των αρχαιολογικών χώρων/μνημείων, ειδικότερα σε περιοχές υψηλής τρωτότητας σε κλιματικούς κινδύνους, (ζ) η εκπαίδευση/κατάρτιση του στελεχιακού δυναμικού του ΥΠΠΟΑ, (η) η ανάπτυξη ειδικού προγράμματος για την

¹²⁰ Ibid.

προστασία των υλικών των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, (θ) η δημιουργία μηχανισμού υποστήριξης εντός του ΥΠΠΟΑ ως ένα συνολικό πλαίσιο συνεργασίας με εξειδικευμένους φορείς του δημόσιου τομέα, όπως ήδη συμβαίνει με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και το Εθνικό Αστεροσκοπείο για την αντικεραυνική προστασία και τα αντιπλημμυρικά έργα διευθέτησης ομβρίων υδάτων και την κατάρτιση σχεδίου διαχείρισης κινδύνων με την αντίστοιχη προσομοίωση για το χώρο της Ακρόπολης των Αθηνών¹²¹.

¹²¹ Ibid.

4. Συμπεράσματα

Σε διεθνές επίπεδο το σκεπτικό που εισάγει η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 1972) σύμφωνα με το πνεύμα και τη σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση που εξάγεται από τις Επιχειρησιακές Οδηγίες της (Operational Guidelines, UNESCO 2021) επικεντρώνεται στην εισαγωγή, αξιοποίηση και εδραίωση ενός ολοκληρωμένου συστήματος μέτρησης της απόδοσης όσον αφορά στην προστασία, διατήρηση, διαχείριση και ανάδειξη των ενταγμένων και των υπό ένταξη χώρων και μνημείων στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Σε αυτό το νέο σύστημα περιοδικού ελέγχου λαμβάνονται υπόψη ποσοτικές και ποιοτικές μεταβλητές, με οικονομικές και μη οικονομικές πτυχές, γεγονός το οποίο επιτρέπει να λαμβάνουμε υπόψη όχι μόνο τα οικονομικά αποτελέσματα, αλλά και την ποιότητα της διαχείρισης και των παρεχόμενων υπηρεσιών και διαδικασιών, το ποσοστό καινοτομίας, την συνολική εμπειρία και τις σχέσεις που αναπτύσσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Σε συνάφεια με το προηγούμενο σημείο, η πολυδιάστατη φύση του συστήματος περιοδικού ελέγχου, αποσκοπεί στο να καθιερώσει μία ισορροπία μεταξύ της διαχείρισης με βραχυπρόθεσμη προοπτική και της στρατηγικής με μακροπρόθεσμη προοπτική με άξονα το peer reviewing και την ανταλλαγή καλών πρακτικών προωθώντας ακόμη πιο έντονα την διακρατική συνεργασία σε ζητήματα διαφύλαξης της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Αναζητείται λοιπόν μία ισορροπία με εξωτερικό και εσωτερικό προσανατολισμό του συστήματος μέτρησης, προκειμένου να εξεταστεί η σχέση του μνημείου ή του χώρου με το κοινωνικό του πλαίσιο σε εθνικό και διεθνές περιβάλλον.

Με βάση την εξελικτική ερμηνεία της Σύμβασης της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και τις Επιχειρησιακές Οδηγίες του 2021 συνάγουμε ότι προάγεται ο βιώσιμος σχεδιασμός, η ολιστική προστασία και η συστηματική επανεξέταση κάθε στοιχείου που βρίσκεται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς ως αντιπροσωπευτικό και αναντικατάστατο δείγμα του παγκόσμιου πολιτιστικού κεφαλαίου, ως κτήμα ολόκληρης της ανθρωπότητας. Κάθε κράτος-μέλος, όπως η Ελλάδα οφείλει να εισέρχεται στη διαδικασία της αξιολόγησης, του απολογισμού πεπραγμένων σχετικά με τη διαχείριση

και του peer reviewing προκειμένου να βελτιώνει το εσωτερικό, κανονιστικό, θεσμικό, διοικητικό και ευρύτερο πλαίσιο προστασίας των μνημείων. Με βάση αυτό το σκεπτικό προωθείται η διακρατική συνεργασία τόσο με δημόσιους όσο και με ιδιωτικούς φορείς, με την δημιουργία ομάδων, την επαφή ανθρώπων από διαφορετικά κράτη-μέλη της UNESCO μέσα από κοινά εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις που στόχο έχουν να ευαισθητοποιήσουν και να κινητοποιήσουν την ευρύτερη συμμετοχή για την οικοδόμηση κοινών αντιλήψεων και την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά.

Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται κατανοητό ότι οι διαχειριστικές πολιτικές του κράτους ότι πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις σύγχρονες προσεγγίσεις της UNESCO σχετικά με τα μοντέλα διαχείρισης, με έμφαση στο μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς. Έννοιες όπως η συμμετοχικότητα των τοπικών κοινωνιών, η διακρατική και διεπιστημονική συνεργασία, η διευκόλυνση της προσβασιμότητας, η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση ως προς το εθνικό αλλά και το παγκόσμιο πολιτιστικό κεφάλαιο μέσα από πληθώρα προγραμμάτων και δράσεων τίθενται πλέον στον πυρήνα της σύγχρονης διαχείρισης. Σκοπός είναι να ενσωματωθούν περαιτέρω μέθοδοι προστασίας του περιβαλλοντικού και ιστορικού γίνεσθαι του τοπίου και των μνημείων, καθώς και δράσεις επιμόρφωσης για την σημασία και την αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μας γενικότερα. Ο συγχρονισμός θεωρητικού υποβάθρου, πρακτικής εφαρμογής και βιωματικής εμπειρίας μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες κρίνεται απολύτως απαραίτητος. Αναμενόμενα οφέλη συνολικά είναι η αναβάθμιση της ποιότητας και της εμπειρίας επαφής με το χώρο και τα μνημεία, η ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και των επενδύσεων, η εκπαιδευτική ωφέλεια μέσα από προγράμματα, δράσεις και χρήση καινοτόμων εφαρμογών, η ενίσχυση της έρευνας και η ανταλλαγή τεχνογνωσίας σε διεθνές επίπεδο.

Όπως επιβεβαιώνεται και από την περιπτωσιολογική μελέτη των εθνικών διαχειριστικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν στην περίπτωση του Μνημείου της Ακρόπολης των Αθηνών σε εθνικό επίπεδο η βασική επιδίωξη είναι να υπάρχει ουσιαστικός διάλογος ανάμεσα στο παρελθόν, το μνημείο και τις κοινότητες, τοπικές και υπερτοπικές. Με την υπέρβαση των προκλήσεων που προέρχονται από πολλαπλές πηγές, επιδιώκεται μία ολιστική και διεπιστημονική διαχείριση των μνημείων, με στόχο

να καλύπτονται οι τριτογενείς ανάγκες που απορρέουν από τη σχέση του Μνημείου με τους επισκέπτες (υπηρεσίες, πρόσβαση, προβολή, εμπειρία) και με την κοινωνία που το περιβάλλει εν γένει. Οι πρωτογενείς ανάγκες όπως η συντήρηση, αποκατάσταση και αναστήλωση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς καλύπτονται με την αρωγή χρηματοδοτήσεων του προγράμματος ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης) αλλά και μέσα από χορηγίες (Ίδρυμα Ωνάση). Πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια έχουν οι κεντρικές και οι περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, το ειδικό επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό που απασχολείται επί και πέριξ του Μνημείου, αλλά και η κοινότητα συνολικά.

Ταυτόχρονα, με κάθε πρόσφορο και επιστημονικά ελεγμένο και ορθό τρόπο προωθούνται ενέργειες για την προστασία, την ανάδειξη και την προβολή του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης, ως το πιο εμβληματικό μνημείο της χώρας, ενώ παράλληλα αξιοποιώντας την αλληλεπιδραστική δυνατότητα που προσφέρει η ψηφιακή τεχνολογία και οι εφαρμογές της λαμβάνουν χώρα εξωστρεφείς ενέργειες που προωθούν την εικόνα αυτή και στο διεθνές περιβάλλον. Οι καινοτόμες αυτές μέθοδοι, πλάι στις παραδοσιακές, ενισχύουν το διάλογο του μνημείου με την κοινωνία και κάνουν πιο σταθερό τον βηματισμό για την επίτευξη και εμπέδωση του ψηφιακού μετασχηματισμού στην υπηρεσία του πολιτιστικού αγαθού και της κληρονομιάς μας με εθνική και διεθνή εμβέλεια.

Εν γένει, με βάση την μελέτη μας διαπιστώνουμε ότι η ουσιαστική και αποτελεσματική άσκηση πολιτιστικής διαχείρισης απαιτεί μία συστηματική προσέγγιση των διαθέσιμων εργαλείων (ερωτηματολόγια περιοδικού ελέγχου, εκθέσεις, ψηφιακά μέσα) και την προώθηση συνεργειών (διακρατικές και διεπιστημονικές). Ταυτόχρονα απαραίτητη κρίνεται η εμπλοκή μέσα από κοινές συντονιστικές και εκπαιδευτικές δράσεις όλων των φορέων ή εν δυνάμει φορέων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς (ΥΠΠΟΑ, ΟΤΑ Εφορείες Αρχαιοτήτων, Πανεπιστήμια, ΜΚΟ, Ίδρύματα, ιδιωτικοί φορείς, τοπική κοινωνία) προωθώντας τον ανοιχτό και συμμετοχικό διάλογο πάνω στις τρέχουσες ανάγκες και προοπτικές με άξονα την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη σε ισόρροπη σχέση. Διανύοντας την τρίτη δεκαετία του 21^{ου} αι. υπάρχουν περιθώρια εναρμόνισης με την ευρωπαϊκή στοχοθεσία και τις διεθνείς εξελίξεις και επιταγές στο πλαίσιο της Ατζέντας 2030, της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και των Οδηγιών της UNESCO στο πλαίσιο κοινών προκλήσεων

και ευκαιριών. Η σύζευξη των εθνικών με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς προτεραιότητες βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη γεφύρωση της απόστασης μεταξύ ερευνητικού και πρακτικού/εφαρμοστικού πεδίου, ώστε να συγκερασθεί το θεωρητικό (κανονιστικό, επιστημονικό) υπόβαθρο με τις οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές ανάγκες που περικλείονται μέσα στο πλαίσιο της πολιτιστικής διαχείρισης. Αποκρυσταλλώνεται η ανάγκη διαμόρφωσης και αποφασιστικής εφαρμογής ενός εναρμονιστικού θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα διαμορφώσει σε απόλυτη σύμπλευση με το όραμα και τις κατευθύνσεις της UNESCO, ουσιαστικές και συνειδητές προσεγγίσεις στην διαχείριση της πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς εντάσσοντας τον κλάδο της διαχείρισης στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή με σαφή ορίζοντα αειφόρου ανάπτυξης.

5. Βιβλιογραφία και άλλες πηγές

Ελληνική βιβλιογραφία και αρθρογραφία

Βλαζάκη-Ανδρεαδάκη, Μαρία (2021), Πρόλογος, Στο: Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα, Εκδόσεις Diadrasis. org.

Βλίζος Στ. (2021) Μουσεία, Φορείς και Τοπική Κοινωνία: Παρεμβάσεις «Μουσειολογίας», στο Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, εκδόσεις Diadrasis. Org.

Ζορμπά, Μυρσίνη (2014) *Πολιτική του πολιτισμού, Ευρώπη-Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ού αι.*, Αθήνα, Εκδόσεις Παττάκη.

Καραδήμου, Αγνή (2018) Η προστασία των χώρων και των ακίνητων μνημείων στα ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο περιοδικό *Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/18675/i-prostasia-ton-xoron-kai-ton-akiniton-mnimeion-sta-eyropaika-kai-diethni-keimena-prostasias-tis-politistikis-klironomias/> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022)

Καρατσώλης, Κώστας (2018) Πολιτιστική Κληρονομιά και Οικονομική Ανάπτυξη, Περιοδικό *Νόμος και Φύσις*, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/18567/politistiki-klironomia-kai-oikonomiki-anaptyksi-2/> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

Κάτσος, Χαράλαμπος (2003) Πολιτιστικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά, και ο νόμος 3028/2002. Πρώτες σκέψεις και εννοιολογικές προσεγγίσεις. Νόμος και Φύση 2003, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/7053/politistiko-periballon-politistiki-klironomia-kai-o-neos-nomos-30282002-protos-skepseis-kai-ennoiologikes-proseggiseis-noembrios-2003/> (ημερομηνία πρόσβασης 10/5/2022).

Κοντιάδης Ξενοφών (2003) Η συνταγματική διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, *Νόμος και Φύση* 2003, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://nomosphysis.org.gr/7037/i-suntagmatiki-diarruthmisi-tis-sxesis-metaksu-prostasias-tou-politistikou-periballontos-kai-dikaiomatos-tis-idioktisis-ioulios-2003/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

Λεκάκης Στέλιος, Πάντζου Νότα (2020) *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Μία κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα*, Συλλογικό, Αθήνα: εκδ. ΑΣΙΝΗ.

Λεκάκης, Στέλιος, Πάντζου, Νότα (2021) Μνήμη, ταυτότητα και τοπικές κοινωνίες. Ο ρόλος της αρχαιολογικής εθνογραφίας στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Στο Βλίζος Στ., Πάντζου Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα, Εκδόσεις diadrasis. org.

Λεκάκης, Στέλιος (2015) «Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Μια επισκόπηση», Στα Πρακτικά του Διεπιστημονικού Συνεδρίου: «Η Αρχαιολογία του Σήμερα, Μνημεία και Άνθρωποι σε Κρίση», 19-20 Μαρτίου 2015.

Μαλλούχου-Tufano, Φανή (2021) Η αρχαιολογική προστασία στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη μπροστά στις προκλήσεις των παγκοσμιοποιημένων καιρών, Στο: Βλίζος Στ, Πάντζου Ν. (επιμ.), *Διαχείριση και Ανάδειξη Χώρων και Μνημείων*, Αθήνα: Diadrasis.org.

Μάργαρη, Ζωή (2020) *Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκπαιδευτικό εγχειρίδιο ΚΣΤ' Εκπαιδευτικής Σειράς ΕΣΔΔΑ.

Μυλωνόπουλος Δημήτριος (2007) Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς σε περίοδο εχθροπραξιών, *Νόμος και Φύση*, nomosphysis.org.gr (πρόσβαση 2/5/2022).

Mergos, George & Patsavos, Nikolas (2017) Chapter I, Introduction and Overview, Στο Mergos G., Patsavos N. (επιμ.) *Cultural Heritage and Sustainable Development, Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges*, Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης. σελ. 12, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://ayla.culture.gr/wpcontent/uploads/2017/10/INHERIT-BOOK-PRINT-2.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 6/5/2022)

Πάντος Α. Πάντος (2002) *Ο Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής εν γένει κληρονομιάς». Η κοινοβουλευτική διαδικασία*, Αθήνα, Εκδόσεις: academia.edu. διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://www.academia.edu/40670205/%CE_Law_3028_2002_On_the_protection_of_antiquities_and_the_cultural_heritage_in_general_The_parliamentary_procedure (ημερομηνία πρόσβασης: 6/5/2022)

Πούλιος, Ιωάννης, Αλιβιζάτου, Μαρία κά. (2015) *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις Κάλλιπος.

Πούλιος, Ιωάννης (2012) *Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς, Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης*, Στο Περιοδικό Αρχαιογνωσία, Τόμος 16, Τεύχη 1-3.

Τανούλας, Τάσος (2021) *Acropolis SOS: The Acropolis of Athens in Peril*, in the Report World Heritage Watch, p. 21-27, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://world-heritage-watch.org/content/wp_content/uploads/2021/06/WHW-Report-2021.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Τροβά, Ελένη (2003) *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/01*, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Banking News, Politico, Στα ύψη η αντιπαράθεση από τις εργασίες αποκατάστασης στην Ακρόπολη, <https://www.bankingnews.gr/diethni/articles/567921/politico-staypsi-i-antiparatesi-apo-tis-ergasies-apokatastasis-tis-akropolis> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Euronews, Μουσείο Ακρόπολης: Είναι ώρα να επιστρέψει το Βρετανικό Μουσείο τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, <https://gr.euronews.com/2022/04/14/moyseio-akropolis-einai-ora-to-vretaniko-moyseio-na-epistrepsei-ta-glypta-toy-parthenona>

Hellenicaworld, Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης, Ιστορικά και διακρίσεις, διαθέσιμο στο: <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/Athina/MouseioAkropolis.html> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Lifo team. (18.12.2021) Lifo Διεθνή, Όταν ο Μπόρις Τζόνσον έγραφε με θέρμη υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα, το 1986, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/now/world/otan-o-mporis-tzonson-egrafe-me-thermi-yper-tis-epistrofis-ton-glypton-toy-parthenona> (ημερομηνία πρόσβασης 9/5/2022).

Newsroom στην e-Kathimerini.gr, (12.01.2022), διαθέσιμο στο <https://www.ekathimerini.com/culture/1175376/the-times-case-for-return-of-parthenon-marbles-compelling/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Propaganda, Χρόνια πολλά στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης (20.06.2014), διαθέσιμο στο <https://propaganda.gr/citylife/chronia-polla-neo-mousio-tis-akropolis/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Archaiology Wiki, *Acropolis Museum World's 3rd best Museum*, (15.03.2013) <https://www.archaeology.wiki/blog/2013/05/15/acropolis-museum-worlds-3rd-best-museum/> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Badia F. (2016) *Contents and Aims of Management Plans for World Heritage Sites*, ENCATC Journal for cultural management and policy, University of Ferrara, Italy.

Beresford J. (2011) “*The curse of Minerva*”, Άρθρο-επεξήγηση στο ποίημα, διαθέσιμο στο academia.edu. Byron’s opposition to the removal of the Marbles from the Parthenon is voiced in the poem. “The Curse of Minerva”, dated to 17 March 1811. https://www.academia.edu/25481587/The_Curse_of_Minerva_2011 (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Climate Change Impacts on Cultural Heritage, The proposal of Greece on the pre Summit event: “*Addressing climate change impacts on cultural and natural heritage*”. <https://ccich.gr/the-proposal-of-greece-on-the-pre-summit-event-addressing-climate-change-impacts-on-cultural-and-natural-heritage/> (ημερομηνία πρόσβασης: 10/5/2022).

ICOMOS' Statement of concern regarding interventions at the Acropolis, Athens, (02.08.2021)https://www.icomos.org/index.php?option=com_content&view=article&id=93687:icomos-expresses-its-deep-concerns-about-interventions-at-the-acropolis-athens&catid=78&lang=en (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Lowenthal D. (1985) *The Past is a foreign Country*, Cambridge University Press.

Mason R. (2003) *Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices*, Research Report, The Getty Conservation Institute, Los Angeles.

PBS, News Hour, Greeks split over pathway, elevator construction for disabled Parthenon visitors, διαθέσιμο στο: <https://www.pbs.org/newshour/show/greeks-split-over-sidewalk-elevator-construction-for-disabled-parthenon-visitors> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

UN Report of the World Commission on Environment and Development/Brundtland Report (1987), *Our common future*, United Nations 1987.

Ιστοσελίδες

Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, Η ιστορία του Μουσείου, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/i-istoria-toy-moyseiou> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, Το κτίριο του Μουσείου, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/ktirio-toy-moyseiou> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου της Ακρόπολης, Οργάνωση επίσκεψης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.theacropolismuseum.gr/organosi-episkepsis> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Από την επίσημη ιστοσελίδα του Ιδρύματος Ωνάση, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.onassis.org/el/news/onassis-foundation-improves-acropolis-infrastructures> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Από τον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Τελετή απονομής βραβείων στους νικητές του βραβείου σύγχρονης αρχιτεκτονικής ΕΕ/2011, Βραβείο Mies van der Rohe, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_11_758 (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Από την ομιλία της κας Έλενας Κουντούρη στην 7^η Διεθνή Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης, διαθέσιμη στο: https://www.youtube.com/watch?v=DEYUMVxT3Xo&t=5574s&ab_channel=AcropolisRestorationService (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα», διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.epdm.gr/el/Pages/apofasisentaxis.aspx> (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

Κόμβος Οδυσσέας, Odysseus.culture.gr, Ακρόπολη Αθηνών, Ιστορία, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2384 (ημερομηνία πρόσβασης: 8/5/2022).

Πρακτικά της 7^{ης} Διεθνούς Συνάντησης για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης, Νοέμβριος 2021, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://www.youtube.com/watch?v=DEYUMVxT3Xo&t=5574s&ab_channel=AcropolisRestorationService (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Πρόγραμμα Μελίνα, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://melinamercourifoundation.com/wp-content/uploads/melina.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 6/5/2022).

Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.ysma.gr/%ce%b7-%cf%> (ημερομηνία πρόσβασης 9/5/2022).

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3012> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Αποκαθίσταται η δυτική πρόσβαση στην Ακρόπολη*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3652> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, *Τα πραγματικά δεδομένα για τις διαδρομές ΑμεΑ στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3555> (ημερομηνία πρόσβασης: 9/5/2022).

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ετήσιο Σχέδιο Δράσης 2022, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2021/12/yp_politismou_2022.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022).

UNESCO, The Criteria for Selection in the World Heritage List, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/criteria/> (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022).

UNESCO, Outstanding Universal Value, Brief Synthesis: Acropolis of Athens, διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://whc.unesco.org/en/list/404> (ημερομηνία πρόσβασης 8/5/2022).

UNESCO, Partnerships for the Protection of World Heritage, διαθέσιμο ηλεκτρονικά:
<https://whc.unesco.org/en/partnerships/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

UNESCO, Capacity building, διαθέσιμο ηλεκτρονικά:
<https://whc.unesco.org/en/capacity-building/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

UNESCO, Climate Change on World Heritage, διαθέσιμο ηλεκτρονικά:
<https://whc.unesco.org/en/climatechange/> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022)

UNESCO, Associations and Centres, διαθέσιμο ηλεκτρονικά:
<https://en.unesco.org/countries/associations-centres-and-clubs-unesco> (ημερομηνία πρόσβασης 5/5/2022).

UNESCO, Partnerships, Category 2 Centres and Institutes in Culture,
<https://en.unesco.org/partnerships/culture/Category-2-Centres> (ημερομηνία πρόσβασης: 5/5/2022).

Θεσμικά και κανονιστικά κείμενα

Αιτιολογική Έκθεση του νόμου 3028/2002.

Αιτιολογική Έκθεση του νόμου 4858/2021.

Νόμος 3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28-6-2002), *Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.*

Νόμος 4858/2021 (ΦΕΚ Α 220/19-11-2021), *Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς.*

Το Σύνταγμα της Ελλάδας (2001/2009/2019).

Agenda 2030, United Nations Environment Programme (UNEP)

Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, 1985.

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, 1969.

European Convention for the Protection of the Archaeological Heritage of Europe, 1992.

International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter), 1964.

UNESCO (1972), Convention concerning the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage.

UNESCO (2003), Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage.

UNESCO (2021), Operational Guidelines on the Convention concerning the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage.

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Σ.Δ.Δ.Α.)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Τάυρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr